

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่อง “บทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้มีการศึกษาค้นคว้า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 ความหมายของการอนุรักษ์
- 1.2 ความหมายวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.3 ความเป็นมาของวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.4 ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.5 ประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.6 ประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.7 การถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.8 วิธีสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.9 แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.10 วัฒนธรรมพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่
- 1.11 ความหมายของบทบาท
- 1.12 บทบาทของครูในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน
- 1.13 บทบาทของครูในการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการอนุรักษ์

จิระวิทย์ โทมลเปลิน (ม.ป.ป., หน้า 147) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การกระทำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงรักษา ส่งเสริม และเผยแพร่ในกิจการใด ๆ ก็ตาม เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม การอนุรักษ์สัตว์ป่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

น้อย สุวรรณมณี (ม.ป.ป., หน้า 99) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมที่ปฏิบัติเพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นบ้านให้คงอยู่คู่สังคมไทย สืบไป ไม่ให้สูญหายหรือเสื่อมโทรม พร้อมกับพัฒนา พื้นฟู จัดรูปแบบวัฒนธรรมให้สอดคล้อง กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น

มณี พยอมยงค์ (2534, หน้า 70) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การเสริมสร้างสิ่งใหม่และรักษาของเก่า หรือการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน

วนิดา เสนีเศรษฐ และวิมล จิโรจพันธุ์ (2538, หน้า 125) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ หมายถึง กระบวนการใด ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ที่จะสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมอย่างมีระบบและถูกต้องตามวิธีการ เช่น การอนุรักษ์ภาพเขียนในโบสถ์วิหารต่าง ๆ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น เป็นต้น

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538, หน้า 125) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การรักษาให้คงเดิม ระวัง ปกป้องสิ่งที่ควรรักษาให้คงรูปแบบ ศึกษาค้นคว้าความเป็น มาให้ชัดเจนเพื่อการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบวิธีการให้เหมาะสมกับสังคมและเศรษฐกิจ

จากการศึกษาความหมายของการอนุรักษ์พอสรุปได้ว่าการอนุรักษ์หมายถึง การกระทำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงรักษา ส่งเสริม เผยแพร่ สืบทอด และระวังป้องกันสิ่งต่าง ๆ ไว้ให้คงสภาพเดิมโดยไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือสูญหาย

ความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือคติชาวบ้าน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Folklore คำว่า Folk – lore บัญญัติขึ้นโดยนักโบราณคดีชาวอังกฤษชื่อ วิลเลียม จอห์น ธอมส์ (William Thoms) เมื่อปี ค.ศ. 1846 (พ.ศ.2389) เพื่อแทนวลี "Popula Antiquities" ซึ่งหมายถึงสิ่งที่มีมาในอดีต ของกลุ่มชน หรือเรื่องโบราณที่ได้รับความนิยมชมชอบ คำว่า Folklore นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปในกลุ่มประเทศยุโรป (สุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2525 , หน้า 1)

สำหรับความหมายของคำว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน (Folklore) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังนี้

ธนู บุญยรัตพันธุ์ (2531, หน้า 36) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ว่า หมายถึง "วัฒนธรรมของชาวบ้านแบบชนบทแต่ละท้องถิ่น"

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531, หน้า 2) อธิบายความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า หมายถึง "วิชาที่ว่าด้วยเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ การประพฤติปฏิบัติของประชาชนธรรมดาทั่วไป ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยการประพฤติปฏิบัตินั้นสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน หรือ อาจกล่าวได้ว่า คติชาวบ้านของคนกลุ่มใดก็หมายถึงวัฒนธรรมของคนกลุ่มนั้น"

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (2533, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า "วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคม แต่ละท้องถิ่น มีแนวประพฤติร่วมกันมายาวนาน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน"

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า หมายถึง "แบบอย่างการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนที่ถือปฏิบัติร่วมกัน สังคมและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ย่อมเกิดขึ้น คงอยู่ และปรับเปลี่ยนอย่างสัมพันธ์กับ บริบทของชุมชนและสังคม"

ดาวิทสัน (อ้างใน สุจิต บัวพิมพ์, 2539, หน้า 12) อธิบายว่า "วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง วัฒนธรรมของชนสามัญที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติ รวมทั้งวัตถุที่ชาวบ้านประดิษฐ์คิดสร้างขึ้นมา แล้วมีการเอาแบบสืบทอดกันต่อ ๆ มา มีการอภิบาล สืบทอดทั้งที่เป็นด้วยความจงใจและไม่จงใจ เพื่อให้คงสภาพหรือคุณภาพไว้ จนปรากฏให้เห็นเป็น ประเพณี หรือเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ทั่วไป"

วีระ บำรุงรักษ์ (2542, หน้า 26) ได้ให้ความหมายวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง วัฒนธรรมของประชาชนโดยทั่วไป ประชาชนหรือชาวบ้านกำหนดหรือสร้างขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมพื้นบ้าน

จากความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้านดังที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง รูปแบบ หรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่น หรือชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง และได้มีการประพฤติปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กัน ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ความเป็นมาของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ความเป็นมาของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ไม่มีผู้ใดทราบถึงต้นตอแห่งลักษณะความเป็นมาได้ เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามระดับวัฒนธรรม (State of Culture) หรืออารยธรรมขั้นหนึ่ง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งเป็นความพยายามของมนุษย์ในอันที่จะจัดระบบชีวิตของตนเอง ให้มีความสุขสบาย มีระเบียบงดงาม ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้น การจัดระบบชีวิตของมนุษย์ตามระดับวัฒนธรรมนั้นมีลำดับขั้นตอนดังนี้

พัทยา สายหู (2530, หน้า 65) ได้กล่าวถึงการเกิดวัฒนธรรมพื้นบ้านว่าเกิดจาก

1. ความรู้ ความเข้าใจในทรัพยากรของท้องถิ่นที่อยู่อาศัย
2. ความสามารถสร้างสรรค์แปรรูปทรัพยากรเหล่านั้นมาสนองประโยชน์ที่ตนต้องการ
3. ความพอใจที่จะต้องการ หรือไม่ต้องการอะไร และที่จะสนองหรือไม่สนองความต้องการ นั้น ๆ อย่างไร

4. ค่านิยมหรือเกณฑ์มาตรฐานที่ใช้ตัดสิน ความพอใจต้องการ และเลือกใช้ ทรัพยากรธรรมชาติมาแปรรูปเป็นวัฒนธรรม (คืออุปกรณ์การดำรงชีวิตทุกอย่างที่มนุษย์สร้าง ทำขึ้น นอกเหนือรูปแบบเดิมของวัตถุดิบในธรรมชาติ) ที่เป็นแบบอย่างวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่อยู่อาศัยในปัจจุบันสำคัญทั้ง 4 นี้ร่วมกัน จึงเกิดมีสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” ของตนได้

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531, หน้า 4-5) ได้ให้ความเป็นมาของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังนี้

1. ความสะดวกสบายทางด้านวัตถุ ได้แก่ การสร้างที่อยู่อาศัยกันแดดกันฝน การทำเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ และในชีวิตประจำวัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยก่อน แล้วจึงดัดแปลงตกแต่งให้สวยงามเป็นสถาปัตยกรรมชาวบ้าน หัตถกรรมชาวบ้าน และศิลปะชาวบ้าน

2. ความสุขสำราญทางด้านจิตใจ ยามว่างจากภารกิจประจำวันคนเราย่อมแสวงหาความสุขทางใจ ก่อให้เกิดนิทานชาวบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เพลงกล่อมและเพลงชาวบ้าน

3. ความคิดนึกและความเชื่อถือศรัทธาทางศาสนา ซึ่งแต่ก่อนมนุษย์เรานับถือปรากฏการณ์ธรรมชาติ เทพเจ้า ภูตผีปีศาจมาก่อน ทำให้เกิดความเชื่อถือโชคลางต่าง ๆ และพิธีการทางไสยศาสตร์ การเสี่ยงทาย ทำนายฝัน เป็นต้น

4. ความพยายามในการจัดระบบชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ทำให้เกิดเป็นจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น การบวชนาค การสูซอ การแต่งงาน เป็นต้น

ความเป็นมาของวัฒนธรรมพื้นบ้านสรุปได้ว่า เกิดจากสภาพความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น โดยมาจากการดำเนินชีวิต ความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนา การจัดระบบของคนในสังคม กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงความสนุกสนานรื่นเริง และความบันเทิงใจของชาวบ้านด้วย

ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

นักวิชาการได้แบ่งลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2525, หน้า 3-12) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ ดังนี้

1. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีลักษณะที่เป็นตัวร่วมมากกว่าตัวแปร ลักษณะที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือลักษณะที่เป็นมรดกร่วมของกลุ่มชน

2. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีการสืบทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ

3. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงและการประสมประสาน

4. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีลักษณะเป็นวิทยาการ

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531, หน้า 4) ได้อธิบายลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่ามีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งที่รับทอดกันต่อ ๆ มาจากบรรพบุรุษ ชั่วอายุคนหนึ่ง ๆ ต่อ ๆ กันมา

2. เป็นอมตะ หรือสิ่งที่ไม่ตาย

3. ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้คิด ผู้ประดิษฐ์หรือผู้แต่ง

4. รับทอดกันมาด้วยการบอกเล่า หรือมุขปาฐะ

5. รักษาไว้ด้วยการจดจำหรือปฏิบัติกันต่อ ๆ มา มากกว่าจะรักษาไว้ด้วยการบันทึกเป็น

ลายลักษณ์อักษร

บูรณแวนด์ (อ้างใน สุจริต บัวพิมพ์, 2539, หน้า 13) ได้กล่าวถึงลักษณะวัฒนธรรมพื้นบ้านว่าเป็น

1. เรื่องสืบทอดกันมาโดยทางมุขปาฐะ

2. เรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี

3. เรื่องที่เล่าหรือปฏิบัติหลายอย่างหลายความคิด

4. เรื่องที่ตามปกติจะไม่ทราบผู้ที่เป็นต้นกำเนิด

5. เรื่องที่เป็นแบบฉบับให้คนรุ่นหลังปฏิบัติตามกันต่อ ๆ มา หรือเชื่อถือกันอย่างนั้น

สืบมา

จากการกล่าวมาข้างต้น สรุปลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านได้ดังนี้

1. มีการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า ไม่มีการจดบันทึก และเป็นสิ่งที่รับทอดต่อ ๆ กันมา

จากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลัง

2. เป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลในชุมชนนั้น ๆ

3. ไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้คิดค้นขึ้นเป็นคนแรก

4. เป็นสิ่งที่ยั่งยืนไม่มีการสูญหายไป
5. เป็นมรดกร่วมกันของกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ

ความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้มีนักการศึกษาและนักวิชาการกล่าวไว้หลายท่าน ดังนี้

กิตติกุล ศรีสว่าง (มปป., หน้า 8-9) ได้แบ่งความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. เป็นมรดกที่สำคัญของสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดและปฏิบัติสืบต่อกันมา
2. เป็นกระจกสะท้อนให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น
3. เป็นเครื่องมือควบคุมของสังคม เพื่อให้ทุกคนรู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เอาวัดเอาเปรียบ เช่น ภาษี ความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ นิทาน เป็นต้น
4. เป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความสามัคคีเพื่อเสริมสร้างความสามัคคี เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การแต่งงาน เป็นต้น
5. เป็นเครื่องมือให้การศึกษาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม โดยถ่ายทอดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเล่านิทาน สุภาษิต คำพังเพย เป็นต้น
6. เป็นเครื่องมือให้ความบันเทิงแก่คนในสังคม ซึ่งมีผลเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ตระขงกรานต์ ลอยกระทง งานบวช การแต่งงาน งานศพ เป็นต้น
7. เป็นเครื่องมือพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา และสังคม ในรูปแบบกีฬา และการละเล่นของเด็ก เช่น การเล่นเตย การทายปริศนา การเล่นซ่อนแอบ เป็นต้น

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2525, หน้า 224) กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมพื้นบ้านช่วยผดุงเสถียรภาพและเป็นกำลังสนับสนุนการแผ่ขยายของแบบอย่างการดำเนินชีวิต เป็นแบบของการควบคุมความประพฤติและให้การศึกษาแก่เยาวชน เป็นเครื่องกระตุ้นให้มวลชนรวมพลังและทำให้สังคมเพิ่มเติมความมั่นคงขึ้น
2. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของประชากร การแก้ปัญหาของสังคมจำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน และเลือกเอาส่วนที่เป็นคุณมาเป็นเครื่องเสริมอย่างถูกต้องเหมาะสม เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านก่อให้เกิดค่านิยมและโลกทัศน์ที่ดีงาม

3. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจ และถ้ามีวิธีการที่ดีแล้ว วัฒนธรรมพื้นบ้านจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจทั้งลดปริมาณการบริโภค และยังเพิ่มพูนรายได้ ตลอดจนผลผลิตอีกด้วย การฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านจะลดข้อขัดแย้งและเกิดความสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความหวงแหนและปกป้องวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังนั้นวัฒนธรรมพื้นบ้านจึงมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของชาติเพราะได้ส่งเสริมความเป็นชาตินิยมมากกว่าสากลนิยม

กุหลาบ มลลิกะมาส (2527, หน้า 24) กล่าวถึงความสำคัญของคติชาวบ้านหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. คติชาวบ้านเป็นเสมือนเหมือนเครื่องช่วยให้มนุษย์รู้จักเข้าใจสภาพชีวิตมนุษย์ โดยทั่วไปดีขึ้นเพราะเป็นที่ประมวลแห่งความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความกลัว ความนิยม ความบันเทิง ระเบียบแบบแผน และอื่น ๆ
2. คติชาวบ้านเป็นเสมือนกรอบล้อมให้ชีวิตอยู่ในขอบเขตที่นิยมกันว่าดีและถูกต้อง แม้กฎหมายบ้านเมืองก็ยังไม่บังคับจิตใจมนุษย์ได้เท่า เพราะได้ยินได้ฟังและได้รับการอบรมอยู่กับวิถีชีวิตแบบนั้น ๆ มาตั้งแต่อ่อนแต่เฒ่า
3. คติชาวบ้านมีคุณค่าทั้งในทางศิลปะและทางศาสตร์ เป็นต้นเค้าแห่งศิลปะชั้นสูง และช่วยให้การศึกษาในสาขาวิชาการอื่น ๆ กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น
4. คติชาวบ้านให้ความบันเทิงแก่ชาวโลก

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2529, หน้า 100 – 111) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านพอสรุปได้ดังนี้

1. ในด้านให้ความบันเทิง หน้าที่แรกๆ ที่เห็นเด่นชัดที่สุดในวัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้แก่ การให้ความบันเทิง วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ เช่นนิทาน เพลงที่ร้องในโอกาสต่าง ๆ เช่น เพื่อกล่อมเด็ก เพื่อทำงาน เป็นสิ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกรื่นเริง ทำให้งานที่นำเบื่อหน่ายกลายเป็นงานเพลิดเพลินไปได้
2. วัฒนธรรมพื้นบ้านช่วยให้อารมณ์เก็บกดและคับข้องใจของชาวบ้านคลี่คลายไป ดังได้กล่าวไว้ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมชาวบ้านบางอย่างเกิดความคิดเพื่อฝันของมนุษย์ วัฒนธรรมพื้นบ้านเปิดเผยให้เห็นถึงความคับข้องใจและความพยายามของมนุษย์ที่จะหนีไปจากความกดดันของสังคมและวัฒนธรรม

3. วัฒนธรรมพื้นบ้านช่วยให้วัฒนธรรมเข้มแข็งขึ้น วัฒนธรรมพื้นบ้านช่วยให้วัฒนธรรมของสังคมดำเนินไปอย่างถูกต้องเมื่อชาวบ้านเกิดความสงสัยในการปฏิบัติทางพิธีกรรม การจัดระเบียบทางสังคม เช่น การลำดับวงศ์ญาติ ฯลฯ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยทำกันมาแต่ก่อนก็ได้อาศัยสังเกตการปฏิบัติเหล่านั้นจากวัฒนธรรมพื้นบ้าน

4. วัฒนธรรมพื้นบ้านทำหน้าที่ให้การศึกษา วัฒนธรรมพื้นบ้านมีบทบาทในการให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมซึ่งไม่รู้หนังสือ ความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านในด้านนี้เห็นได้ชัดเจน นิทานต่าง ๆ ของไทยมักจะมีจุดมุ่งหมายชี้ให้เห็นค่านิยมในสังคม เช่น การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพลงกล่อมเด็กก็มีแทรกคำสั่งสอนต่าง ๆ เอาไว้ เช่น สอนให้มีความกตัญญูต่อพ่อแม่หรือผู้ที่เลี้ยงดูเรามา

5. วัฒนธรรมพื้นบ้านทำหน้าที่รักษาแบบแผนพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแล้วในสังคม วัฒนธรรมพื้นบ้านบางประเภทมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกลไกสร้างความกดดัน และการควบคุมทางสังคม โดยการควบคุมบุคคลที่พยายามประพฤติตนเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานทางสังคม เพลง สุภาษิต ปริศนา หรือนิทาน อาจใช้ไปในลักษณะของการแสดงความไม่ยอมรับพฤติกรรมดังกล่าว นอกจากนั้นวัฒนธรรมพื้นบ้านยังสามารถใช้ไปในทางการยอมรับ ส่งเสริม และให้กำลังใจแก่บุคคลที่ประพฤติตนตามแบบแผนของสังคม เช่น โดยให้การยกย่องสรรเสริญ เพลงสดุดีบุคคลต่าง ๆ ที่แสดงวีรกรรมมักเป็นวิธีการที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมต่าง ๆ วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงมีหน้าที่ควบคุมและชักนำพฤติกรรมของบุคคล เริ่มตั้งแต่บุคคลนั้น ๆ ได้ฟังเพลงกล่อมเด็กเป็นครั้งแรกคือตั้งแต่อยู่ในวัยทารกเลยทีเดียว

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535, หน้า 1) ได้ให้ความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ ดังนี้

1. เป็นเครื่องแสดงลักษณะเฉพาะของกลุ่มชน
2. ทำให้เกิดความรักและความผูกพันต่อท้องถิ่น
3. ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มชน
4. เป็นปัจจัยในการส่งเสริมและพัฒนาท้องถิ่น
5. เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในวิทยาการแขนงต่าง ๆ

รัตนะ บัณฑิต และคณะ (ม.ป.ป., หน้า 24-29) ได้ให้ความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน
ดังนี้

ด้านการศึกษา

1. ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
2. ให้ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์และครู พัฒนาตนเองให้มีความรู้และความสามารถ
อย่างแท้จริง เกี่ยวกับการศึกษา และพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับผู้เรียน
3. ทำให้เกิดมีสติปัญญา

ด้านเศรษฐกิจ

1. การมีงานทำของคนในชุมชนหรือท้องถิ่น
2. สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ
3. ทำให้คนในชุมชนหรือท้องถิ่นใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
4. ให้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

ด้านสังคม

1. ช่วยให้เกิดกลุ่มคนในสังคมเกิดความรัก ภาคภูมิใจและมีความผูกพันต่อสังคมของตน
2. เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงลักษณะเฉพาะของสังคม
3. ใช้เป็นปัจจัยช่วยพัฒนาท้องถิ่น

สุจริต บัณฑิต (2539, หน้า 13-14) ได้สรุปความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ว่า
วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรแก่การศึกษาอย่างยิ่งเพราะ

1. วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องให้ความบันเทิงแก่นุชนชาติมาแต่ดั้งเดิม ทุกวัย
ทุกโอกาส ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ความบันเทิงกับทุกวัย ก็คือ วัยเด็กก็มีการละเล่นมีการ
ทายปริศนา ฟังนิทาน เป็นต้น พอเป็นหนุ่มสาวก็มีเพลงปฏิพากย์ มีการละเล่นต่าง ๆ มีประเพณี
เนื่องในเทศกาล เช่น ลอยกระทง เวียนเทียน สงกรานต์ ฯลฯ วัยชรา ก็มี การเล่านิทานให้
ลูกหลานฟัง กล่อมเด็ก หรือการเที่ยวสนุกในเทศกาลต่าง ๆ ตลอดจนงานดูการละเล่น โขน ละคร หนัง
ลิเก เป็นต้น

2. วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์เข้าใจสภาพชีวิตมนุษย์โดยทั่วไป
ยิ่งขึ้น เพราะเป็นที่ประมวลแห่งความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความกลัว ความนิยมระเบียบ
แบบแผน และอื่น ๆ

3. วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเสมือนกรอบล้อมให้ชีวิตอยู่ในขอบเขตที่นิยมกันว่าดีและ
ถูกต้อง แม้กฎหมายบ้านเมืองก็ยังไม่บังคับจิตใจ หรือมีอิทธิพลเหนือจิตใจมนุษย์ได้เท่าเพราะได้
ยินได้ฟัง ได้รับการอบรมอยู่กับวิถีชีวิตแบบนั้นมาตั้งแต่เกิด

4. วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นมรดกหรือสมบัติของชาติ ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์แต่ละชาติแต่ละภาษา มีการจดจำ และถือปฏิบัติกันต่อ ๆ มา

5. วัฒนธรรมพื้นบ้านทำให้รู้จักสภาพชีวิตในท้องถิ่น โดยพิจารณาตามหลักที่ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นพื้นฐานชีวิตของคนชาติหนึ่ง ๆ หรือกลุ่มชนนั้น ๆ อันจะเป็นทางนำไปสู่ความเข้าใจในมวลมนุษย์

6. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีคุณค่าทั้งในทางศิลปะ ทางศาสตร์ เป็นต้นเค้าแห่งศิลปะชั้นสูง และช่วยให้การศึกษาในสาขาวิชาการอื่น ๆ กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น

7. วัฒนธรรมพื้นบ้านทำให้เกิดความนิยม ภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นสภาพของตนว่าคล้ายคลึงกับที่อื่น ๆ ทั่วโลก เช่นนี้จะไม่สร้างความรู้สึกแบ่งแยก และขณะเดียวกันก็สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนว่ามีได้ด้อย หรือผิดแปลกไปจากท้องถิ่นอื่นใดในโลก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านมีความสำคัญในการกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นให้เป็นไปตามปทัสสถาน พิธีกรรม ความเชื่อ และ ประเพณีของสังคมได้อย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญ และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ตลอดจนจนแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติสามารถนำสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติมาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม และยังเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นอีกด้วย

ประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้านได้มีนักการศึกษาและนักวิชาการแบ่งเนื้อหาออกเป็นหมวดหมู่ไว้หลายหมวดหมู่ ไว้หลายท่านดังนี้

ธนู บุญยรัตพันธุ์ (2531, หน้า 37) ได้จัดหมวดหมู่วัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ 5 หมวดหมู่ คือ

1. ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน เช่น ความเชื่อเวทมนต์ คุณไสย ประเพณีโกนจุก แต่งงาน ลอยกระทง การลงแขก ฯลฯ

2. ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น ภาษาพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน สำนวนโวหาร ภาษิต ปริศนาคำทาย วรรณกรรมลายลักษณ์ ฯลฯ

3. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม

4. ดนตรี นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้าน เช่น ดนตรีพื้นบ้าน ระบำชาวบ้าน ละครชาวบ้าน กีฬาพื้นบ้าน ฯลฯ

5. ปัจจัยด้านชีวิตความเป็นอยู่พื้นบ้าน เช่น อาหารพื้นบ้าน ยากกลางบ้าน สมุนไพร เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน การจัดบ้าน ฯลฯ

ประเทือง คล้ายสุวรรณ (2531, หน้า 7) ได้แบ่งเนื้อหาวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ประเภทมุขปาฐะ ได้แก่

- 1.1 เพลงเด็ก
- 1.2 เพลงชาวบ้าน
- 1.3 นิทานชาวบ้าน
- 1.4 ภาษิต
- 1.5 ปริศนาคำทาย
- 1.6 ความเชื่อและไสยศาสตร์
- 1.7 ภาษาถิ่น

2. ประเภทมุขปาฐะ ได้แก่

- 2.1 หัตถกรรมชาวบ้าน
- 2.2 สถาปัตยกรรมชาวบ้าน
- 2.3 ศิลปะชาวบ้าน

3. ประเภทผสม ได้แก่

- 3.1 การเล่นของเด็ก
- 3.2 ระบายชาวบ้าน
- 3.3 ละครชาวบ้าน
- 3.4 ขนบธรรมเนียมประเพณี
- 3.5 มหกรรมชาวบ้าน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2533, หน้า 5 – 6) ได้แบ่งเนื้อหาวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็น 5 สาขาที่สำคัญ ๆ ดังนี้ คือ

1. ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน ได้แก่ ประเพณีต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติในสังคมพื้นบ้าน เช่น ในภาคเหนือก็จะมีประเพณีสงกรานต์ ชื่นบ้านใหม่ แต่งงาน เทศกาลงานบุญต่าง ๆ ลอยกระทง ขึ้นพระธาตุ เลี้ยงผี เช่น ผีมด ผีเม็ง ผีปู่ย่า ผีบ้าน ผีเมือง ตลอดจนความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ประจำอยู่ที่นั่น เป็นต้น

2. ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ ภาษาถิ่นที่ใช้สื่อสาร เรื่องราวต่าง ๆ ในท้องถิ่น สืบทอดมาแต่อดีต ทั้งที่ปรากฏในรูปของภาษาพูดและภาษาเขียน (ตัวหนังสือ) เรื่องราวที่เกิดจากการสร้างสรรค์ โดยการเล่าหรือเขียนขึ้นในท้องถิ่นนั้น ก็คือวรรณกรรมพื้นบ้านต่าง ๆ ซึ่งมียุ่อยู่มากมายหลายรูปแบบ เช่น นิทานพื้นบ้าน บทเพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย สำนวน สุภาษิต คำคมต่าง ๆ เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้จะสืบทอดด้วยภาษาพื้นบ้านทั้งสิ้น

3. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน คือสิ่งที่เกิดจากฝีมือ ความคิด ประดิษฐ์กรรม ในด้านศิลปหัตถกรรมด้านต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น ที่สร้างขึ้นเพื่อความศรัทธา เพื่อประโยชน์ใช้สอย และเพื่อความสวยงาม แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

3.1 จิตรกรรม ได้แก่ ภาพเขียนตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น โบสถ์ วิหาร บนแผ่นผ้า หรือวัสดุอย่างอื่น ในล้านนาภาพเขียนที่พบมากจะเป็นภาพผนัง โบสถ์วิหาร เช่น ภาพเขียน วิหารน้ำแต้มวัดพระธาตุลำปางหลวง ภาพเขียนในวิหารวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน ส่วนมากจะเป็นภาพพุทธประวัติหรือชาดกในพุทธศาสนา

3.2 ประติมากรรม คือการปั้น การหล่อ ได้แก่ การปั้นหรือหล่อพระพุทธรูป พระเครื่อง รูปเคารพหรือรูปสัตว์ต่าง ๆ

3.3 สถาปัตยกรรม คือการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย โบสถ์ วิหาร ยุ้งข้าว วัสดุที่ใช้มีทั้งอิฐ หิน ดิน ปูน ไม้ และโลหะต่าง ๆ แต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะเฉพาะของคนในล้านนาไทย

3.4 หัตถกรรม คือสิ่งที่ทำด้วยมือเพื่อใช้เป็นเครื่องยังชีพของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น เช่น สุ่ม ช่อ ช้ำ แข่ง เป็นต้น

4. ดนตรี นาฏศิลป์ และการเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ การเล่นที่เป็นทั้งกีฬา มหรสพ การแสดง และการร้องรำทำเพลงต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สืบทอดจากอดีต เช่น การเล่นดนตรีสะล้อ ซึ่ง การขับจ้อย ซอ ฮ้ำ การฟ้อนรำต่าง ๆ เป็นต้น การละเล่นพื้นบ้านมีในกลุ่มชนทุกเพศทุกวัย และเป็นสิ่งที้นอกจากจะให้ความบันเทิงแล้วยังสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านอื่น ๆ ด้วย

5. ชีวิตความเป็นอยู่พื้นบ้าน คือสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยด้านคหกรรม เช่น อาหารพื้นบ้าน การดูแลเด็ก เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การจัดบ้าน ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ได้แก่ การแพทย์แผนโบราณ สมุนไพร ยากกลางบ้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นวัฒนธรรมด้านการดำรงชีวิตบ้านที่ได้สืบทอดมาจากอดีตและมีการเปลี่ยนแปลงมาสู่ยุคปัจจุบัน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535, หน้า 1 – 8) ได้จัดหมวดหมู่ของ วัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็น 5 หมวด ดังนี้

1. หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนาและลัทธิ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ กฎหมาย ธรรมเนียมการปกครอง การปลูกฝังและการ สืบทอดประเพณีชีวิตและประเพณีสังคม

2. หมวดภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ข่าวนสาร วรรณกรรม วรรณคดี วรรณกรรมท้องถิ่น ภาษาศาสตร์และหลักภาษา ภาษาถิ่นและภาษาชนต่างกลุ่ม นิทานและภูมิปัญญา ความเรียงและ จันท์ลักษณะ ปริศนาคำทาย วาทการและภาษาิต

3. หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม โบราณคดี การวางผังเมืองและชุมชน และวัฒนธรรมสถาน

4. หมวดการละเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การขับร้องและดนตรี ระบายรำฟ้อน มหรสพ เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็ก เพลงปฏิพากย์ การละเล่นพื้นบ้าน กีฬา นันทนาการ การท่องเที่ยว และธุรกิจ

5. หมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้คหกรรมศาสตร์ การสาธารณสุข การโภชนาการ ที่อยู่อาศัย ชีวประวัติ เกษตรกรรม และบริการ

รัตนะ บัณฑิต และคณะ (ม.ป.ป., หน้า 19-21) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมท้องถิ่น ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ ได้แก่

1.1 นิทานพื้นบ้าน เช่น นิทานประเภทเทพนิยาย นิทานประจำถิ่น นิทานวีรบุรุษ นิทานเกี่ยวกับสัตว์ นิทานอธิบาย-เหตุ นิทานตลกขบขัน นิทานร่าเริง ภาษาถิ่น เช่น ภาษาของ ชาวภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคอีสาน เป็นต้น

1.2 บทภาษาิต เช่น รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี, น้ำเซียวอย่าขวางเรือ เป็นต้น

1.3 ปริศนาคำทาย เช่น อะไรเอ๋ย สีสั้นเดินมาหลังคามุงกระเบื้อง หรืออะไรเอ๋ย หิ้งหิ้งดังงูมรา เอกะ บาทา จเร จเร เป็นต้น

1.4 คำพูดคล้องจอง เช่น บวชซีเพราะหนีรัก ออกหักเพราะรักซี เป็นต้น

1.5 เพลงชาวบ้าน เช่น เพลงเรือ เพลงสงฟาง เพลงพานฟาง เพลงเกี่ยวข้าว เพลงกล่อมเด็ก เช่น เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย เจ้าเนื้อละเอียด เป็นต้น

2. วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ ได้แก่

2.1 สถาปัตยกรรมหรือสิ่งก่อสร้างของชาวบ้าน เช่น ศาสนสถาน ศาลพระภูมิเจ้าที่ ศาลผีปูด้า ฝั่บ้านฝั่เรือน เป็นต้น

2.2 ศิลปะชาวบ้าน เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามศาสนสถาน ลายปูนปั้น เป็นต้น

2.3 งานฝีมือชาวบ้าน เช่น เครื่องจักสาน, แกะสลักไม้, เครื่องเงิน เป็นต้น

2.4 เครื่องแต่งกายชาวบ้าน เช่น ใส่เสื้อม่อฮ่อม นุ่งโจงกระเบน นุ่งผ้าปาเต๊ะ เป็นต้น

2.5 อาหารการกินของชาวบ้าน เช่น แกงหมูชะมวง แกงฮังเล ลาบ ส้มตำ แกงบอน ขนมต่าง ๆ เป็นต้น

2.6 อากัปกิริยาชาวบ้าน เช่น การอวย การโกรธ การตอบรับและปฏิเสธ เป็นต้น

2.7 คนตรีพื้นเมือง เช่น แคน กลองยาว ปี่จุม สะล้อ ซึง พิณ เป็นต้น

3. วัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทประสมประสาน ได้แก่

3.1 ความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่อง ฝั่บ้านฝั่เรือน ดอนผีปูด้า รวมตลอดถึงการถือโชคลาง คาถาอาคมการทำเสน่ห์ และเครื่องรางของขลัง เป็นต้น

3.2 การละครของชาวบ้าน การละเล่นพื้นเมือง และระบำรำเต้นของชาวบ้าน เช่น การฟ้อนของชาวเหนือ การแสดงโนราของชาวใต้ การฟ้อนภูไทยของชาวอีสาน การรำกลองยาวของชาวภาคกลาง เป็นต้น

3.3 ประเพณีพื้นเมืองหรือพิธีกรรม เช่น ประเพณีแห่ผีตาโชนของเมืองเลย ประเพณีบุญบั้งไฟชาวอีสาน ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุของนครศรีธรรมราช ประเพณีแห่คร้วทานของชาวเหนือ ประเพณีบวชนาค พิธีกรรมฟ้อนผีฟ้า พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

3.4 งานมหกรรมหรือพิธีการฉลอง เช่น งานวัด งานปีใหม่ งานฉลองเกลึงศก เป็นต้น

3.5 การละเล่นหรือกีฬาพื้นเมือง และการเล่นของเด็ก เช่น การชกมวย ตะกร้อ แข่งควาย ตีไก่ กัดปลา กระบี่กระบอง ฟันดาบ มวยโบราณ ซิละ ตบมะผาบ การเล่นมอญ ซ่อนผ้า งูกินหาง เป็นต้น

3.6 ยากกลางบ้าน หรือสมุนไพโร เช่น ว่านหางจระเข้ หนุ่มานประสานกาย ฟ้าทลายใจ บอระเพ็ด ตะไคร้ เป็นต้น

สุจริต บั้วพิมพ์ (2539, หน้า 14) ได้จำแนกประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ประเภทที่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อสร้างความเข้าใจ ได้แก่

1.1 นิทานพื้นบ้าน เช่น นิทานประเภทเทพนิยาย นิทานประจำถิ่น นิทานวีรบุรุษ นิทานเกี่ยวกับสัตว์ นิทานอธิบายเหตุ นิทานตลกขบขัน นิทานร่ำเรียง

- 1.2 ภาษาถิ่น
- 1.3 บทกวี
- 1.4 ปริศนาคำทาย
- 1.5 คำพูดคล้องจอง
- 1.6 เพลงชาวบ้าน เพลงกล่อมเด็ก
2. ประเภทที่ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ ก็สามารถสร้างความเข้าใจได้ ได้แก่
 - 2.1 สถาปัตยกรรมหรือสิ่งก่อสร้างของชาวบ้าน
 - 2.2 ศิลปะชาวบ้าน
 - 2.3 งานฝีมือชาวบ้าน
 - 2.4 เครื่องแต่งกายชาวบ้าน
 - 2.5 อาหารการกินของชาวบ้าน
 - 2.6 อากัปกิริยาของชาวบ้าน การขาย การโกรธ การต้อนรับ และปฏิเสธ
 - 2.7 ดนตรีพื้นเมือง
3. ประเภทประสมประสาน ได้แก่
 - 2.1 ความเชื่อรวมตลอดถึงการถือโชคลาง คาถาอาคม การทำเสน่ห์ และเครื่องรางของขลัง
 - 2.1 การแสดงละครของชาวบ้าน หรือการละเล่นพื้นเมือง และระบำรำเต้นของชาวบ้าน
 - 2.1 ประเพณีพื้นเมืองหรือพิธีกรรม
 - 2.1 งานมหรหรรมหรือพิธีการฉลอง
 - 2.1 การละเล่นหรือกีฬาพื้นเมือง และการละเล่นของเด็ก
 - 3.7 ยากกลางบ้านหรือสมุนไพรร

จากที่กล่าวมาสรุปประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้านแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทที่ต้องใช้ภาษาเป็นสื่อ วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทที่ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทผสมผสาน และยังแบ่งย่อยได้อีก 5 ด้านด้วยกันคือ ด้านความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและวรรณกรรม ศิลปะหัตถกรรม ดนตรีนาฏศิลป์และการละเล่นพื้นบ้าน ความเป็นอยู่และวิทยาการ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การแบ่งประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้านตามแนวคิด ธนู บุญยรัตพันธุ์ เป็นแนวทาง ทั้งนี้เพราะแบ่งได้ครอบคลุมและเข้าใจง่าย

ประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้านมีประโยชน์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือซึ่งนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ดังที่ กิตติกุล ศรีสว่าง (มปป., หน้า 9-10) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. ด้านการศึกษา วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นบ่อเกิดของความรู้ เพื่อนำมาพัฒนาตนเองและสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ การสอนให้ประพฤติดี ละเว้นประพฤติชั่ว รู้จักรับผิดชอบชีวิต
2. ด้านการสังคม วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เสริมสร้างให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ให้เกิดการเอาวัดเอาเปรียบ
3. ด้านการปกครอง วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสื่อสารทำความเข้าใจเห็นใจซึ่งกันและกัน รวมกลุ่มรวมพลังกันสร้างสรรค์ช่วยเหลือเกื้อกูล จึงจำเป็นต้องสร้างกฎระเบียบเพื่อป้องกันการข่มเหงเบียดเบียนรังแกกัน
4. ด้านเศรษฐกิจ ในสังคมของชนบทโดยมากจะมีอาชีพเกษตรกรรมการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน จะมีผลกระทบต่อการค้าขายชีวิต จึงมีการสร้างผลผลิตแลกเปลี่ยนสินค้าเพื่อสนองความต้องการของชุมชน

ธนู บุณยรัตพันธุ์ (2531, หน้า 37) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. การศึกษา
 - 1.1 ให้ความรู้ในสรรพวิทยาการทั้งปวงเพื่อให้อยู่ดีมีสุข เช่น ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยจากตำรายา เป็นต้น
 - 1.2 ใช้ในการศึกษาอบรม สร้างสรรค์วินัย คุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้มีพฤติกรรมเป็นที่พึงประสงค์ของสังคมในท้องถิ่น
 - 1.3 ให้เกิดสติปัญญา ปฏิภาณไหวพริบ
 - 1.4 ให้เกิดความซาบซึ้ง สุนทรียะ เพื่อสนองความต้องการทางด้านจิตใจ
2. สังคม
 - 2.1 ทำให้เกิดความรัก ห่วงแหน และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน
 - 2.2 ทำให้มีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสุขโดยรู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับสังคมในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ หรือท้องถิ่นที่ตนไปคบหาสมาคมด้วย
 - 2.3 ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจสมัครสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
 - 2.4 ทำให้มีคุณลักษณะในการเป็นผู้นำและตามที่ดี

3. เศรษฐกิจ

3.1 ทำให้เกิดอาชีพที่เลี้ยงตนเองและครอบครัว

3.2 ทำให้เกิดผลผลิตที่เพิ่มพูนรายได้ และการมีงานทำของคนในท้องถิ่น

3.3 ทำให้ได้ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

3.4 ทำให้เกิดการประหยัดเงินตราทั้งของตนเองและของชาติ เพราะไม่ต้องไปซื้อหาจากที่อื่น

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531, หน้า 6) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านว่ามีประโยชน์ทั้งในอดีตและปัจจุบันไว้ว่า

1. ประโยชน์ในการศึกษาระดับความเจริญของมนุษย์ แง่ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิชาอื่น ๆ

2. ประโยชน์ทางด้านให้ความบันเทิง ซึ่งจำเป็นมากสำหรับสมัยก่อน เพราะไม่มีเครื่องบันเทิงใจมากนัก

3. เป็นเครื่องสั่งสอนให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในกรอบอันเหมาะสมและดีงาม เช่น สุภาสิต นิทานชาวบ้าน เป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจ ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นกรอบของสังคม

4. เป็นรากฐานของความเจริญในปัจจุบัน วรรณคดีและกฎหมายที่มาจากวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น เรื่องพระลอเดิมเป็นนิทานพื้นบ้าน กฎหมายลักษณะฉั้วเมียบ เป็นการปรับโทษชายผู้ตั้งขึ้นจากขนบธรรมเนียมประเพณีมาแต่เดิม

5. วัฒนธรรมพื้นบ้านทำให้เกิดความนิยมภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นสภาพของตนว่าคล้ายคลึงกับที่อื่น ๆ ทั่วโลก ความคิดเช่นนี้จะไม่สร้างความรู้สึกแบ่งแยกและขณะเดียวกันก็สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนว่ามีได้ด้อยหรือผิดแปลกไปจากท้องถิ่นอื่นใดในโลก

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (2533, หน้า 3-4) ได้แบ่งประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็นด้าน ดังนี้

1. ประโยชน์ทางการศึกษา

วัฒนธรรมพื้นบ้านให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง มรดกที่บรรพบุรุษได้สะสมตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้ หลายสิ่งหลายอย่างเหมาะกับสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่น นำศึกษาสืบทอดเพราะการศึกษาเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้เพื่อนำมาพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ การศึกษาเกิดขึ้นได้ในทุกหนทุกแห่งทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน การศึกษาเป็นการสืบทอดมรดกของบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่องและไม่มีที่สิ้นสุด

คนเมืองเหนือมีภาษาพูดของตนเอง มีวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เป็นของตนเอง มีคุณธรรมที่น่าภาคภูมิใจ แสดงออกถึงความละเอียดอ่อนของจิตใจ

2. ประโยชน์ทางด้านสังคม

วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางสังคมดังกล่าวมาแล้ว สังคมจะอยู่ได้ก็เพราะคนในสังคมนั้น ๆ มีแนวประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องกันผืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การที่คนสามารถรวมตัวกันได้นั้นก็เนื่องมาจากมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน เช่น ภาคเหนือเรามีประเพณีสงกรานต์อันเป็นประเพณีที่ถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุด ใครไปทำงานอยู่ที่ไหนก็ต้องพยายามที่จะกลับบ้านเพื่อมาดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ มาร่วมทำบุญ และพบปะกับญาติพี่น้องเป็นการรวมมิตรกันทำให้เกิดความผูกพันทางด้านจิตใจ หรือแม้แต่งานที่เป็นลักษณะส่วนตัว เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ ต่างก็จะมาช่วยเหลือกันตามกำลัง ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมขึ้นอันเป็นแนวทางที่อยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านมีประโยชน์ทางด้านสังคมเพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนในท้องถิ่นให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นหมู่พวกเดียวกัน ทำให้สร้างมรดกสืบทอดกันมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

3. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ

เมื่อคนเรารวมกันอยู่เป็นจำนวนมากย่อมมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นทำให้คนต้องดิ้นรนแสวงหาเพื่อให้ได้สิ่งต่าง ๆ มาตอบสนองของความต้องการขั้นพื้นฐานของตน ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เมื่อได้สิ่งเหล่านี้แล้วก็แสวงหาสิ่งที่จะนำมาเพื่อบำรุงความสุขมากขึ้นอีก จึงทำให้มีการผลิตการบริโภคเกิดขึ้นทำให้เกิดความเจริญทางด้านเศรษฐกิจตามมา เช่น ที่จังหวัดเชียงใหม่มีการผลิตสินค้าพื้นเมืองหลายชนิด ลำปางมีรถม้าแพรมีเสื้อม่อฮ่อม เกิดมีความต้องการบริโภคสินค้าที่ตนเองไม่มีก็ต้องไปซื้อจากที่อื่น ทำให้มีการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนสินค้าซึ่งกันและกัน มีรายได้เกิดขึ้น

สรุปได้ว่าประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านในด้านเศรษฐกิจก็คือท้องถิ่น เมื่อมีคนมากขึ้นความต้องการบริโภคอุปโภคก็มากขึ้นเป็นเงาตามตัว จึงทำให้มีการสร้างผลผลิตเพื่อสนองความต้องการของคน ทำให้มีการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนสินค้าและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นเกิดขึ้น ตลอดจนทำให้เกิดการท่องเที่ยว ล้วนแต่เป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น

4. ประโยชน์ทางการปกครอง

ท้องถิ่นใดที่ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ หลายภาษา หลายศาสนา ย่อมยากแก่การปกครอง ยากแก่การที่จะทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน แต่ถ้าท้องถิ่นใดมีคนทีพูดภาษาเดียวกันมีศาสนาเดียวกัน หรือมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันย่อมจะทำให้สื่อสารทำความเข้าใจกัน

ได้ง่าย ยกตัวอย่าง ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนประกอบด้วยคนหลายเผ่า มีภูเขาสลับซับซ้อน มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน หรือจังหวัดเชียงรายในบางอำเภอประกอบด้วยชาวเขาจีนฮ่อ กะเหรี่ยง และชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ หลายกลุ่มทำให้เกิดปัญหาในการปกครอง ปัญหาการค้า ยาเสพติดและปัญหาอื่นตามมาอีกมากมาย แต่ในท้องถิ่นในหมู่บ้านต่าง ๆ บริเวณพื้นราบทั่วไปประชาชนนับถือศาสนาเดียวกันมีสภาพความเป็นอยู่คล้าย ๆ กันมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ปัญหาในการปกครองก็มีน้อย เพราะประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สรุปได้ว่า ถ้าประชาชนมีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่คล้ายคลึงกันย่อมทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันและไม่มีปัญหาในการปกครอง จะส่งผลให้มีการพัฒนาท้องถิ่นนั้นเป็นไปด้วยความราบรื่นและมีความสุขเกิดขึ้น

วนิดา เสนีเศรษฐ และ วิมล จิโรจนพันธุ์ (2538, หน้า 8) ได้แบ่งประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็นด้าน ดังนี้

1. ด้านสังคม เนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางสังคม สังคมอยู่ได้เพราะคนในสังคมนั้น ๆ มีแนวประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการที่คนในสังคมสามารถรวมตัวกันได้นั้นก็เนื่องมาจากมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมซึ่งเป็นแนวทางที่อยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน อันเป็นผลทำให้สร้างมรดกสืบทอดกันต่อมา

2. ด้านการปกครอง ท้องถิ่นมีคนพูดภาษาเดียวกัน มีศาสนาเดียวกัน หรือมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันย่อมจะทำให้สื่อสารทำความเข้าใจกันง่าย ปัญหาในการปกครองก็มีน้อย ประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งส่งผลให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปด้วยความราบรื่นและมีความสุข

3. ด้านเศรษฐกิจ เมื่อท้องถิ่นมีคนมากขึ้นความต้องการบริโภคอุปโภคก็ย่อมมากขึ้น ทำให้มีการสร้างผลผลิต เพื่อสนองความต้องการของคนก่อให้เกิดการหมุนเวียน แลกเปลี่ยนสินค้าและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นขึ้นตลอดจนทำให้เกิดการท่องเที่ยวซึ่งเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น

4. ด้านการศึกษา วัฒนธรรมพื้นบ้านให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวางจากมรดกที่บรรพบุรุษได้สะสมตกทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งหลายสิ่งหลายอย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่นที่ควรศึกษาและสืบทอด เพราะการศึกษาเป็นป่อเกิดแห่งความรู้เพื่อนำมาพัฒนาตนเองและสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

จากที่กล่าวมา สรุปประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านได้ว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านมีคุณค่าประโยชน์ต่อส่วนรวมมากในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ประโยชน์ด้านการศึกษา ประโยชน์ด้านสังคม ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ประโยชน์ด้านความบันเทิง และประโยชน์ด้านการปกครอง

การถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นคำรวมที่กินความถึงแบบแห่งการประพฤติทั้งปวงของมนุษย์ ได้มาเนื่องจากอยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งสามารถถ่ายทอดให้แก่กันได้โดยการใช้เครื่องหมาย เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน หรือการแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ อันเป็นที่เข้าใจกัน เป็นลักษณะการเรียนรู้ที่เกิดจากมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ ได้แก่ การถ่ายทอดแนวคิด การเรียนรู้ การเลียนแบบ การเชื่อฟัง การเข้าร่วมประชุมปฏิบัติงาน ร่วมประเพณีผล เป็นต้น หมายถึงการที่บุคคลต่าง ๆ ทำให้บุคคลและกลุ่มคนยอมรับวัฒนธรรมอาจจะมีอาการเป็นไปอย่างเชื่องช้าหรือรวดเร็วก็แล้วแต่สถานการณ์ของสังคม

เมื่อวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณก็ย่อมหมายความว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และจะต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการถ่ายทอดวัฒนธรรมสามารถทำได้โดยวิธีการต่าง ๆ ดังที่

ธนู บุณยรัตพันธุ์ (2531, หน้า 37) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านว่ามีวิธีการถ่ายทอด 3 แบบคือ

1. แบบมุขปาฐะ เน้นถึงการถ่ายทอดด้วยวาจาเป็นส่วนใหญ่ และรับรู้ด้วยโสตสัมผัส เช่น เพลงพื้นบ้าน ภาษาสำนวนโวหาร ภาษิต ปริศนาคำทาย นิทาน ฯลฯ
2. แบบอมมุขปาฐะ เน้นถึงการถ่ายทอดด้วยกิริยาท่าทาง รูปลักษณ์ และรับรู้ด้วยสัมผัสอื่น ๆ นอกเหนือจากโสตสัมผัส เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม เป็นต้น
3. แบบผสม หมายถึงการถ่ายทอดให้เป็นทั้งแบบมุขปาฐะและแบบอมมุขปาฐะ เช่น ระเบียบบ้าน ละครชาวบ้าน กีฬาพื้นบ้าน ประเพณีพื้นบ้าน ฯลฯ

ซึ่งสอดคล้องกับของ อมร พงศาพิชญ์ (2540, หน้า 31-32) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. ถ่ายทอดโดยภาษา เช่น คำสั่งสอนของผู้ใหญ่ คือ การที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ หรือการสอนให้ผู้น้อยไม่ควรยื่นค้ำหัวผู้ใหญ่ เป็นต้น
2. ถ่ายทอดโดยการใช้สัญลักษณ์ เช่น การที่แม่สอนลูกทำอาหาร สอนให้รู้จักแกงเผ็ด ตำนานพริก สอนให้ลูกไหว้ผู้ที่อาวุโสกว่า เป็นต้น

การถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือการสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคมซึ่งได้เคยมีการตกลงกันว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง ที่สำคัญสมาชิกในสังคมต้องมีส่วนร่วมและเห็นพ้องต้องกันในการกำหนดกันว่าควรจะใช้วิธีการประพฤติปฏิบัติแบบใดที่ใช้เป็นหลักที่ต้องยึดถือเป็นแนวประกอบกาประพฤติปฏิบัติของเหล่าสมาชิกก็คือบรรทัดฐานและค่านิยมนั่นเอง จะเห็นได้ว่า

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมเกิดจากคนในสังคมเป็นผู้ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยสมาชิกในกลุ่มต้องมีส่วนร่วมในการจัดระบบรวมถึงการกำหนดสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเชื่อมั่นในสิ่งที่คนในกลุ่มได้ตกลงร่วมกัน และในการถ่ายทอดก็จะใช้ภาษาเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดก็ได้ เช่น เพลงพื้นบ้าน ภาษิต เป็นต้น ไม่ก็การถ่ายทอดโดยใช้ภาษาเช่น เพลงพื้นบ้าน ภาษิต เป็นต้น หรือไม่ก็การถ่ายทอดโดยใช้การผสมทั้งการใช้ภาษาและไม่ใช้ภาษาในการถ่ายทอด เช่น ละครชาวบ้าน ประเพณีพื้นบ้าน เป็นต้น

วิธีสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ จะดำรงอยู่ก็เพราะคนรุ่นก่อน ๆ ได้ถ่ายทอดให้คนรุ่นถัดมารับรู้ ยึดถือประเพณีปฏิบัติตาม ดังที่ กิตติกุล ศรีสว่าง (ม.ป.ป., หน้า 10) ได้บอกวิธีการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านว่าสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

1. การศึกษา ในส่วนของครอบครัวควรอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดความรู้เรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้านให้กับลูกหลาน เช่น ในด้านภาษาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ด้านดนตรีนาฏศิลป์ต่าง ๆ เป็นต้น

2. สื่อมวลชน สถาบัน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อปลูกฝังเยาวชนเห็นความสำคัญในด้านต่าง ๆ เช่น จัดทางรายการวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น

3. การส่งเสริมเผยแพร่ ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วย เช่น งานแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร งานช้างจังหวัดสุรินทร์ งานแห่ผ้าขึ้นพระธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

4. การอนุรักษ์ ทุกคนมีส่วนร่วมในการเก็บรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านมิให้ถูกทำลายหรือเสื่อมสลายไปเพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสชื่นชม

น้อย สุวรรณมณี (ม.ป.ป., หน้า 4-7) ได้บอกวิธีในการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ดำรงอยู่ตลอดไป ดังต่อไปนี้

1. สืบทอดด้วยการศึกษา

การศึกษาในทุกระดับทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน มีส่วนสำคัญอย่างมากที่จะช่วยในการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่คนรุ่นหลัง ซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ ดังนี้

1.1 สถาบันครอบครัว ครอบครัวนับเป็นสถาบันแรกที่คอยถ่ายทอดปลูกฝังอบรมให้ลูกหลานเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเริ่มจากวัฒนธรรมทาง

ด้านภาษาซึ่งเป็นภาษาถิ่นดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่นและการประกอบอาชีพของบรรพบุรุษที่ลูกหลานมักเจริญรอยตาม เช่น ในภาคเหนือ ถ้าพ่อแม่เป็นสลา (ช่าง) ลูก ๆ ส่วนใหญ่ก็จะมีอาชีพเป็นสลาตามพ่อแม่ หรือไม่ก็สืบทอดความรู้เรื่องช่างเอาไว้ ทำให้สามารถศึกษาเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านในอดีตได้เป็นอย่างดี แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ผู้ปกครองของเด็กในท้องถิ่นรุ่นใหม่ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ภาษาถิ่น เพราะยึดติดอยู่กับค่านิยมที่ผิด ๆ โดยเชื่อว่าถ้าบุตรหลานของตนพูดภาษาภาคกลางแล้วจะกลายเป็นคนมีหน้ามีตาในสังคม จนทำให้คนรุ่นหลังหลงลืมภาษาถิ่นจนเกิดช่องว่างระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่

1.2 สถาบันการศึกษา สถานศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ควรจะมีบทบาทสำคัญต่อจากสถาบันครอบครัวในการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยปรับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านเข้าไปในรูปกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียนและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น โดยขอความร่วมมือจากวิทยากรท้องถิ่นมาร่วมสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้ลูกหลานเกิดความซาบซึ้ง ภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

1.3 สถาบันสื่อมวลชน สื่อมวลชนทุกประเภทควรมีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำเอาวัฒนธรรมพื้นบ้าน อันเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์นั้นจะช่วยประชาสัมพันธ์และสืบทอดมรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านได้กว้างไกล ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ หรืออาจประชาสัมพันธ์ผ่านระบบเครือข่ายข้อมูล ก็จะทำให้คนทั้งโลกรู้จักวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทยได้เป็นอย่างดี

1.4 สถาบันอื่น ๆ ได้แก่ องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ควรจะมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดกิจกรรม ประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อกระตุ้นเตือนให้เยาวชนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน พร้อมทั้งจะจรรโลงไว้และสืบทอดต่อไปในภายภาคหน้า

2. การสืบทอดโดยวิธีอนุรักษ์

การอนุรักษ์วัฒนธรรม หมายถึง การรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่และยังประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงมุ่งเน้นที่การรักษาไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน มิใช่การเก็บรักษาไว้ในลักษณะของเก่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นการรักษามรดกของท้องถิ่นไว้ให้อุชนรุ่นหลังได้มีโอกาสชื่นชมหรือภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ก่อนที่จะถูกวัฒนธรรมต่างชาติและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าครอบงำจนไม่เหลือร่องรอยของมรดกอันล้ำค่านี้ วัฒนธรรม

พื้นบ้านทางภาคเหนือที่ล่อแหลมต่อการสูญหายหรือถูกทำลายไปตามเวลา ได้แก่ ภาษาคำเมือง หรือภาษาล้านนา วรรณกรรมล้านนา ศิลปะล้านนา และประเพณีล้านนา เป็นต้น ชาวล้านนาทุกคนจึงควรตระหนัก คิดหาวิธีอนุรักษ์เพื่อเก็บรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา

3. สืบทอดโดยวิธีส่งเสริมและเผยแพร่

การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านของภาคเหนือนับว่าเป็นผลดีทำให้วัฒนธรรมล้านนาเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ทั้งคนไทยและต่างชาติ เช่น ประเพณีบวงสรวงปลาบึกของจังหวัดเชียงราย ประเพณียี่เป็งและสงกรานต์ของจังหวัดเชียงใหม่ งานหลวงเวียงละกอนของจังหวัดลำปาง ประเพณีแข่งเรือของจังหวัดน่าน และพิธีจัดขบวนม้าขบวนช้างเฉลิมฉลองพระธาตุช่อแฮของจังหวัดแพร่ เป็นต้น การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านโดยวิธีการเหล่านี้นอกจากจะช่วยในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมแล้ว ยังจะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย และการท่องเที่ยวนี้เองที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนากับท้องถิ่นอื่นอย่างกว้างขวางและถือเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านอีกวิธีหนึ่ง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2533, หน้า 4-5) ได้แบ่งวิธีสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็น 3 วิธี ดังนี้

1. สืบทอดโดยวิธีอนุรักษ์ วัฒนธรรมพื้นบ้านสิ่งไหนที่มีคุณค่ามีประโยชน์นับวันจะลึ้มเลือนหายไป เราในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอาจจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเก็บรักษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสชื่นชมกับความสามารถของบรรพบุรุษของตนก่อนที่จะถูกวัฒนธรรมของต่างชาติหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่คุกคามไป เช่น ภาษาคำเมือง หรือภาษาล้านนา วรรณกรรมล้านนาต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่รวบรวมความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ อย่างมากมาย ถ้าหากเราไม่รู้จักคุณค่าก็จะถูกทำลายไปตามกาลเวลาจึงสมควรจะเก็บรักษาไว้ ไม่ทำลาย หรือขายไปให้คนต่างถิ่นต่างชาติ ประเพณีบางอย่างที่นับวันจะสูญหายไปเราก็จะต้องเก็บรักษาไว้อาจจะด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งก็แล้วแต่จะทำได้เป็นวิธีการสืบทอดโดยการอนุรักษ์คือเก็บรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษานั้นเอง

2. สืบทอดโดยวิธีส่งเสริมเผยแพร่ วัฒนธรรมพื้นบ้านบางอย่างเป็นวัฒนธรรมที่ดึงดูดใจของท้องถิ่นปฏิบัติสืบต่อกันมา เมื่อเห็นว่าเป็นวัฒนธรรมที่ดีเหมาะสมเราก็ควรจะสนับสนุนส่งเสริม เผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และพยายามให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น ในปัจจุบันนี้จังหวัดต่าง ๆ พยายามจัดงานเพื่อส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เช่น จังหวัดเชียงใหม่จัดงานสงกรานต์ งานประเพณียี่เป็งล้วนแล้วแต่เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยการส่งเสริมเผยแพร่ให้ประชาชนในท้องถิ่น ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

3.3 สถาบัน องค์กรต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ควรจะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนได้เห็นความสำคัญในมรดกของวัฒนธรรมในหลายจังหวัดในภาคเหนือ สถาบัน และองค์กรให้การสนับสนุน เช่น บริษัทห้างร้านในจังหวัดเชียงใหม่ ให้การสนับสนุนในการจัดงานประเพณี หรือให้การสนับสนุนในการจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ หรือพิมพ์เอกสารความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเผยแพร่ตามโอกาสอันควร

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า วิธีสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านสามารถกระทำได้ ดังนี้

1. สืบทอดโดยวิธีอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน
2. สืบทอดโดยวิธีส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน
3. สืบทอดโดยวิธีให้การศึกษา

แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้านในปัจจุบันได้ทวีความสำคัญมากขึ้นเพราะเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมความเจริญรุ่งเรือง หรือความก้าวหน้าของสังคมในอดีตซึ่งเป็นพื้นฐานเชื่อมโยงมาถึงปัจจุบัน ทุกชาติทุกภาษาต่างก็มีนโยบายที่จะรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความต้องการที่จะศึกษารวบรวมวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ให้คงอยู่ เพราะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีที่ปรากฏทุกวันนี้ ส่วนใหญ่มีกำเนิดมาจากวัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งสิ้น ดังนั้นผลงานวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยจึงสมควรที่จะสงวนรักษา ศึกษาค้นคว้าวิจัยและรวบรวมไว้ซึ่งลักษณะการกระทำเช่นนี้รวมเรียกว่า "การอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน"

การอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านให้คงอยู่ตลอดไปจำเป็นต้องมีหลักการและแนวทางในการปฏิบัติ ได้มีนักการศึกษาและนักวิชาการให้หลักการวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้
กิตติกุล ศรีสว่าง (ม.ป.ป., หน้า 98-99) กล่าวถึงขั้นตอนการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ ดังนี้

1. จัดกิจกรรม หรือให้มีการดำเนินการริเริ่มสร้างสรรค์ บุกเบิก การประดิษฐ์ คิดค้น การวิจัย และการพัฒนาทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน
2. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ โดยอาศัยสื่อมวลชนทุกรูปแบบ
3. จัดบริการทางวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสสัมผัสกับวัฒนธรรมให้มีความรู้ความเข้าใจ

4. ดำเนินการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงและฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อพิทักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ได้สั่งสมสืบทอดมาจากอดีต

5. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การจัดกิจกรรม และดำเนินการทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน

6. สนับสนุนการจัดกิจกรรมให้ฝ่ายนักบริหาร นักวิชาการหรือผู้ประกอบการทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อให้สามารถดำเนินงานทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

7. ทำนุบำรุง และฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อเป็นประโยชน์ด้านการศึกษาค้นคว้า เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ศูนย์วัฒนธรรม

8. เสริมสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตลอดจนการปรับปรุงวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน

สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2525, หน้า 18) ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. การสอบสวนหมายถึง การพิจารณาไตร่ตรองเพื่อหาความจริงว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านในแต่ละอย่างมีสาระประโยชน์อย่างไร ส่วนใดเป็นแก่นและส่วนใดเป็นกระพี้ วัฒนธรรมนั้น ๆ เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลเพียงใด

2. การสะสางหมายถึง การต้องรู้จักแยกแยะเลือกเป็น และขจัดส่วนที่เป็นโทษทิ้งเสีย การศึกษาข้อมูลเหล่านี้ก็เป็นเพียงเพื่อให้รู้ข้อเท็จจริงให้รู้ปัญหาและเพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3. การซ่อมเสริมหมายถึง การปรับปรุงเสริมแต่งเพื่อให้เกิดประโยชน์ยิ่งขึ้นด้วยนำเอาสิ่งที่ดีงามอยู่แล้วมาพัฒนาแต่งเติมให้เหมาะสมกับกาลสมัยและความเปลี่ยนแปลงของสังคม รู้จักใช้ความรู้ ความคิด วิธีการ และปัจจัยอื่น ๆ เพื่อช่วยเพิ่มพูนคุณค่าและประสิทธิภาพของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

4. การสร้างสรรค์ หมายถึง การคิดค้น พัฒนาให้มีการเพิ่มพูนให้ทวีคุณค่าและหลากหลายยิ่งขึ้น

5. การสื่อสาร หมายถึง การพยายามแนะนำ ชักชวนให้บุคคลอื่นเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ดีงาม มีการหวงแหน ร่วมกันยึดถือปฏิบัติ และร่วมกันทำนุบำรุง

อารี สุทธิพันธ์ (2528, หน้า 126 – 127) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ วัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. การศึกษาทุกระดับควรมีหลักสูตรเกี่ยวกับคุณค่าและการสงวนรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยเฉพาะมหาวิทยาลัย
2. ควรให้มีการตรากฎหมายในการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน
3. ควรจัดให้มีการส่งเสริมความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ว่าด้วยแนวทางด้านและหลักเกณฑ์ในการสงวนรักษา
4. ควรจัดตั้งหน่วยงานหรือสถาบันขึ้นรับงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยเฉพาะ ทั้งนี้ อาจเป็นการจัดตั้งหน่วยงานใหญ่ หรือปรับปรุงขยายงานเดิม
5. ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อการเก็บรวบรวมไว้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในส่วนภูมิภาค

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2533, หน้า 167) ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมที่มีอาจลบรอยมือคนโบราณได้ เช่น ภาพเขียน ลายแกะสลัก สลักไม้ รูปปั้น จะอนุรักษ์และพัฒนาโดยให้คงสภาพได้ดั้งเดิม ไม่ต่อเติมเสริมแต่ง แต่จะหาวิธีให้มีความคงทนถาวรนานขึ้น เช่น ทำหลังคากันแดดฝน การเคลือบน้ำยา การทำบล็อกเหล็กตัด เป็นต้น
2. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ อาจมีแนวทางอนุรักษ์เรื่องราวของประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังทราบโดยสร้างสิ่งให้ระลึกถึง เช่น การสร้างอนุสาวรีย์
3. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปะและการศึกษา สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ศิลปกรรมเพื่อเศรษฐกิจของท้องถิ่น จะมีการอนุรักษ์โดยวิธีต่าง ๆ เช่น ขุดแต่ง ต่อเติมส่วนสำคัญ บางส่วนที่พอจะทราบหลักฐาน เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราว เช่น การก่อสร้างวิหาร เจดีย์ ขึ้นใหม่ตามหลักฐานเดิมเพื่อให้คนรุ่นหลังศึกษา แต่การบูรณะจะต้องแสดงให้เห็นว่าส่วนใดเป็นส่วนที่ ต่อเติมใหม่ ส่วนใดเป็นของเดิม และต้องให้ความกลมกลืนเพื่อเหตุผลทางสุนทรีย์ภาพด้วย
4. วัฒนธรรมที่มีคุณค่ายังบางรายการ จะสร้างหาใหม่ขึ้นแทนของเก่า เช่น การก่อสร้าง พระธาตุพนมขึ้นใหม่ เนื่องจากองค์เดิมพังทลายลงตามสภาพ

ยงยุทธ ธีรศิลป์ (2537, หน้า 87-88) ได้เสนอการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้สัมฤทธิ์ผลได้ดังต่อไปนี้

1. สำรวจ : ควรที่จะมีการสำรวจงานวัฒนธรรมท้องถิ่นในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ว่ามีอะไรบ้าง
2. จัดเก็บรวบรวมข้อมูล : โดยการเก็บและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากงานวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้สำรวจไว้แล้ว ให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและชัดเจนเพียงพอ
3. ศึกษา : ศึกษางานวัฒนธรรมท้องถิ่นจากข้อมูลที่ได้เก็บและรวบรวมมาแล้วให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้

4. สืบทอด : งานวัฒนธรรมท้องถิ่นบางอย่าง จำเป็นต้องอาศัยการสืบทอดด้วยการอนุรักษ์และเผยแพร่

5. ส่งเสริม เผยแพร่ และอนุรักษ์ : งานวัฒนธรรมท้องถิ่นใดที่เห็นว่าควรจะต้องส่งเสริมเผยแพร่และอนุรักษ์ ก็ดำเนินตามวิธีการที่เหมาะสม ในการเผยแพร่และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยหน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชนเข้าเหลือเป็นกำลังหลัก โดยเฉพาะสื่อมวลชนและในการนำเสนองานควรพิจารณาถึงเรื่องต่อไปนี้ด้วย

1. การนำเสนอข้อเท็จจริง หรือความจริงของงานวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ปรากฏ
2. การนำเสนอที่เหมาะสม จะเป็นการนำเสนอในแนวทางสร้างสรรค์หรือทำลายย่อมขึ้นอยู่กับกรชี้แนะของสื่อมวลชนเป็นสำคัญ
3. ความรับผิดชอบของสื่อมวลชน ในฐานะที่เป็นผู้ผดุงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ โดยการสอดแทรกเข้าไปในผลงาน หรือนำเสนอโดยตรงในรายการ เป็นต้น
4. สื่อมวลชนควรประสานการนำเสนอานทุกรูปแบบ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมและวัฒนธรรมดัดแปลง หรือประยุกต์ โดยให้คนท้องถิ่นมีการดำเนินชีวิตเป็นปกติเข้ากับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน อีกทั้งไม่ทิ้งงานวัฒนธรรมที่แสดงออกซึ่งความเป็นท้องถิ่นและความเป็นชาติในที่สุด

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า งานอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นหน้าที่ของทุกคนในชาติ ที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านไม่ให้สูญหายไป ในขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักปรับปรุงและพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เหมาะสมกับสภาพการณ์สังคมปัจจุบันด้วย และวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

1. ต้องรักษาของเดิมไว้ ซึ่งเป็นอดีตไว้
2. ต้องรู้จักปรับปรุงของเดิมให้เข้ากับปัจจุบัน
3. มีการตรากฎหมายที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน
4. ควรจัดให้มีการส่งเสริมความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ

5. มีการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สำหรับท้องถิ่นขึ้นในทุกระดับ
6. ควรจัดตั้งหน่วยงานหรือสถาบันขึ้นรับงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยเฉพาะในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค
7. จัดตั้งสมาพันธ์ผู้นำท้องถิ่นร่วมมือกับหน่วยงานของภาครัฐในการดำเนินงานอนุรักษ์
8. มีการพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ดียิ่งขึ้น

วัฒนธรรมพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ประเพณีปีใหม่เมือง

ประเพณีสงกรานต์หรือป๋าเวณียี่เป็ง เป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชุมชนล้านนา เนื่องจากเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนศักราชใหม่ และเป็นเทศกาลแห่งความรื่นเริงท่ามกลางงานประเพณีอันหลากหลาย ซึ่งล้วนมีความหมายเพื่อแสดงความระลึกถึงคุณค่าต่อสิ่งรอบกายทั้งผู้คน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปิดเป่าทุกข์โรคภัยให้ล่วงผ่านไปกับปีเก่า และเตรียมร่างกาย และจิตใจให้พร้อมใจ สำหรับปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง ประเพณีที่ปฏิบัติในช่วงเทศกาลนี้คือ ในวันที่ 13 เมษายน หรือ “วันสังขารล่อง” หรือ “สังขานต์ล่อง” ชาวบ้านจะยิงปืน จุดประทัดตั้งแต่ก่อนสว่าง เพื่อขับไล่ภู่สังขานต์-ย่าสังขานต์ หรือตัวเสนียดจัญไร ในวันที่ 14 เมษายน เรียกว่า “วันเนา” หรือ “วันเนา” ถือกันว่าในวันนี้ต้องทำแต่สิ่งที่เป็นมงคล ห้ามด่าทอ หรือทะเลาะวิวาท ถ้าไม่เช่นนั้นจะ “เนา” หรือพบแต่สิ่งไม่ดีไปตลอดทั้งปี ในวันที่ 15 เมษายน เรียกว่า “วันพญาวัน” หรือ “วันพระยาวัน” เป็นวันเริ่มต้นศักราชใหม่ ซึ่งเป็นวันที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในรอบปี ในตอนเช้าตรู่ผู้คนจะไปทำบุญ ตักบาตรที่วัด ตอนสายจะมีพิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ในวันที่ 16, 17 และ 18 เมษายน เรียก “วันปากปี” “วันปากเดือน” และ “วันปากวัน” ตามลำดับ

ประเพณีเข้าอินทขิล

เป็นชื่อเรียกเสาหลักเมืองเชียงใหม่ ทุกปีชาวเชียงใหม่จะทำพิธีบูชาอินทขิล หรือที่คนท้องถิ่นเรียกว่า ประเพณีเข้าอินทขิล ในปลายเดือน 8 ต่อเดือน 9 เหนือ (เดือน 6-7 ภาคกลาง คือ พฤษภาคมต่อมิถุนายน) วันแรม 8 ค่ำ เดือน 8 เรียกว่า วันเข้าอินทขิล และ วันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 9 เป็นวันออกอินทขิล ชาวเชียงใหม่จึงเรียกระยะเวลาดังกล่าวนี้ว่า “เดือน 8 เข้าเดือน 9 ออก”

ประเพณีลอยโคมและลอยขโมด

ประเพณีลอยโคมและลอยกระทงมีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 หรือเรียกว่า “วันเพ็ญเดือน 12” หรือชาวล้านนาเรียกว่า “วันยี่เป็ง” ตอนเช้ามีการทำบุญที่วัดตอนบ่ายมีการฟังเทศน์ธรรมชะตา หรือ ธรรมวัตร พอใกล้ค่ำชาวบ้านจะนำผางตะต๋อ (ถ้วยประทีป) มาวัด เพื่อบูชาพระรัตนตรัยและ ฟังเทศน์ คนล้านนาถือว่าการจุดผางตะต๋อนี้ได้บุญมาก เสร็จจากการบูชาผางตะต๋อก็จะเริ่มจุด โคมไฟ (โคมลอย) ลอยขโมดหรือลอยกระทง จุดประทีปตามที่ต่าง ๆ สว่างไสวไปทั่วพร้อมกับเล่น ดอกไม้ไฟและบั้งไฟเป็นที่ครึกครื้นสนุกสนาน

พิธีเลี้ยงผีปู่และย่าแสะ

ทุกปีในวันขึ้นหรือแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เหนือ ณ เชิงชายป่าดอยคำ ด้านตะวันออกของ ตำบลแม่เหียะ เมื่อฟ้าใกล้รุ่งควายหนุ่มเขายาวเพียงหูถูกลากจูงมาผูกกล่ามได้ต้นไม้ใหญ่ เพชฌฆาตที่ถือหอกด้ามยาวอย่างสามซุมเข้าหาควาย ซึ่งเวลานั้นดินทุนทรายเสมือนหนึ่งจะรู้ ชะตากรรม ฉีก! หอกเสียบแทงเข้าใต้คอ เลือดควายสีแดงสดไหลรินลงสู่ภาชนะรองรับจนหยาด สุดท้าย พร้อมกับ การสวดสัจจมนหายใจของสัตว์โลกที่เป็นเครื่อง เช่นสังเวณีผีปู่แสะ และผีย่าแสะ แห่งดงดอยคำ ผีปู่แสะและผีย่าแสะเป็นที่นับถือของชาวเชียงใหม่มาแต่อดีต ในตำนานพื้นเมือง กล่าวว่าเป็นผีบรรพบุรุษของลัวะเจ้าของถิ่นเดิม มีหน้าที่ดูแลรักษาเมืองเชียงใหม่ กษัตริย์ ขุนนาง และชาวเมืองจะต้องร่วมกันทำพิธีฆ่าควายเช่นสังเวณีผีปู่แสะและย่าแสะเป็นประจำทุกปี ในพิธี เลี้ยงมีการเข้าทรง “เจ้านาย” เพื่อพยากรณ์ถึงความเป็นอยู่ และความอุดมสมบูรณ์ของบ้าน เมืองด้วย คนโบราณเชื่อว่า หากไม่ทำพิธีเลี้ยงผีปู่แสะและย่าแสะจะทำให้บ้านเมืองไม่สงบสุข เกิดภัยพิบัติ ดังเช่นในสมัยพระเจ้าเมกุฎีที่ห้าม ชาวบ้านทำพิธีบูชาจึงเป็นเหตุให้เชียงใหม่ต้องเสีย เอลราชตกเป็นของพม่า เมื่อ พ.ศ.2480 ทางราชการได้ห้ามทำการเช่น สรงเลี้ยงผีปู่แสะและย่าแสะ ชั่วระยะหนึ่ง จนถึงสมัยสงครามมหาเอเซียบูรพาจึงยอมให้หรือฟื้นขึ้นอีกครั้ง แต่ให้กระทำพิธี เช่นสรงที่ดงปู่แสะและย่าแสะทางทิศตะวันออกของเชิงดอยคำเท่านั้น โดยมีชาวบ้านดินดอยสุเทพ และตำบลแม่เหียะเป็นผู้กระทำพิธี

ปัจจุบัน แม้พิธีเลี้ยงผีปู่แสะและย่าแสะจะยังคงปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา แต่ความเชื่อดั้งเดิม ที่ทำพิธีเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ซึ่งช่วยคุ้มครองชาวบ้านให้ปลอดภัยจากโรคภัย ไข้เจ็บ และมีน้ำทำเพียงพอดต่อการผลิตก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและวิถีชีวิตที่มีได้อยู่ใน สังคมเกษตรซึ่งต้องพึ่งพาฟ้าฝนอีกต่อไป การลงทรงที่เคยให้ความสำคัญแก่ปู่แสะและย่าแสะก็กลับ กลายเป็นเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ หรือเปลี่ยนเป็นขอบริจาคเงินบูชาครูแลกกับคำทำนายหรือ การผูกข้อมือให้พรเพื่อสิริมงคล และลักษณะพิธีกรรมก็เริ่มกลายรูปไปคล้ายการแสดงมากขึ้นทุกที

ประเพณีสงฆ์พระธาตุจอมทอง

เป็นประเพณีสงฆ์ที่สามารถอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุออกมาจากที่ประดิษฐานได้ง่าย มีการสมโภชพระบรมธาตุเข้าพรรษาและออกพรรษา ปีละ 2 ครั้ง นับเป็นศาสนพิธีสำคัญประจำปีของวัด และศรัทธาประชาชนทั้งใกล้ไกล ซึ่งในวันที่พระบรมธาตุเข้าพรรษาศรัทธาประชาชนพากันมาทำบุญตักบาตรและรอสรงน้ำพระธาตุจอมทองกันตั้งแต่เช้าตรู่ โดยประวัติทางวัดจัดให้มีมหกรรมสมโภชตลอด 5 วัน 5 คืน มาตั้งแต่วันขึ้น 11 ค่ำ แต่การร่อนน้ำนั้นจัดให้มีเฉพาะวันสุดท้าย คือ 15 ค่ำ เพียงวันเดียว ครั้นถึงวันเพ็ญเดือน 5 (เดือน 3 ของภาคกลาง) ชาวบ้านถือเป็นวันพระบรมธาตุออกพรรษาจะมีประเพณีพิธีการดุจเดียวกับวันพระบรมธาตุเข้าพรรษา แต่จะมีงานสมโภชเพียงวันเดียวและตลอด 4 เดือนหลังจากที่พระบรมธาตุออกพรรษานี้ ทุกวันพระ (ขึ้น 15 ค่ำ และ แรม 15 ค่ำ) จะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุออกมาสร้งน้ำเป็นประจำแต่ถือเป็นพิธีเล็ก ๆ ส่วนการอัญเชิญไปบูชาที่โบสถ์มีทำเฉพาะวันพระขึ้น 15 ค่ำเท่านั้น

ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้า

หัวในภาษาเหนือ คือ ฟัน ส่วนหิง คือการฝัง และพระเจ้า เป็นคำเรียกองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้านี้ก็คือประเพณีการนำฟันมาเผาเพื่อให้พระพุทธรูปได้ฝังไฟนั่นเอง ด้วยทางเหนือในช่วงเดือน 4 เหนือ (เดือนมกราคม) นั้นเป็นช่วงที่อากาศหนาวเย็นมาก ชาวล้านนามีความเชื่อว่าพระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปในวิหารก็รู้สึกถึงความหนาวเย็นเหมือนกับคนเรา ดังนั้นจึงควรหาไม้ฟันมาจุดเผาฝังให้พระพุทธรูปคลายหนาว ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ก็จะได้อานิสงส์ผลบุญมาก ประเพณีนี้เคยทำกันในทุกพื้นที่ของล้านนา แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่ง ส่วนมากจะเป็นวัดในชนบทห่างไกลที่ยังสามารถเสาะหาฟันได้ง่ายอยู่

(สุตารา สุตฉายา, 2540, หน้า 283 - 314)

ประเพณีตานดื้อดผ้าป่า

คำว่า “ตานดื้อด” ก็คือการให้ทานทอด การทำบุญประเภทนี้ไม่ค่อยแพร่หลาย เป็นการทำบุญประเภทนี้จะต้องพร้อมหรือรวมกันทำก็ได้ เพราะต้องมีของครบเครื่องบริโภค อุปโภค เช่น มีด พร้า ขวาน จอบ เสียม หม้อข้าวหม้อแกง ถ้วยชาม หม้อน้ำ หม้อหนึ่งข้าว เสื่อสาด หมอนมุ้ง เอามาแต่งดาด้วยที่ไม่บอกใครรู้ จัดทำกันแบบเงียบ ๆ เวลาเอาไปทานไม่ให้มีเสียงดัง ไม่มีฆ้อง กลอง ไม่บอกป่าวร้องใคร คนไหนรู้ก็มาช่วยกัน การทำบุญเช่นนี้มักทำกันในฤดูหนาว (หน้าหนาว) ทำเวลา 5-6 ทุ่มไปแล้ว พระจำวัดอย่างสนิท (ตุ้เจ้าสบาย) ช่วยกันจัดดาอย่างเงียบ ๆ จะถวายท่านตนไหนก็ได้แล้วแต่เจ้าของส่วนมากจะถวายแด่พระผู้เฒ่า หรือว่ามีข่าวว่าพระองค์นี้จะสึกขาลาเพศก็เป็นทีเสียดายของบรรดาศรัทธาการตานดื้อดผ้าป่าเป็นการป้องกันการลาสิก

ของพระสงฆ์องค์นั้น ๆ หรือทำกับพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเคร่งครัดคนโบราณมักจะทำกับพระที่มีลักษณะเช่นนี้

ประเพณีทานข้าวใหม่ ข้าวจี ข้าวหลาม ทำในเดือน 4 เหนือเบ็ง (มกราคม)

วันเดือน 4 เหนือขึ้น 15 ค่ำ หรือเรียกว่าเดือน 4 เเบ็งเป็นประเพณีทานข้าวใหม่ และทานข้าวจี ข้าวหลาม ชาวลานนาไทยได้ถือปฏิบัติมาตลอดจนถึงทุกวันนี้

ตอนที่จะมีข้าวใหม่มาทานนั้น จะขอเล่าความเป็นมาถึงการมีข้าวใหม่มาทานเสียก่อน คือ เราจะต้องทำอะไรทำนาข้าวก่อนจึงจะมีข้าวใหม่ทานได้ การทำนาได้ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ คือ พ่ออู๊ย พ่อหม่อน ปู่ลุง อวอ อ่า สืบสานกันมาถึงลูกหลาน เหลน ล้วนแต่มีการทำอะไรทำนากันทุกบ้านเรือน จะมีมากมีน้อยก็ตามฐานะของตน ผู้ไม่มีนาก็ได้เช่านาเขาทำบ้าง ไปรับจ้างเขาทำก็มีมาก เพื่อให้มาให้เพียงพอแก่ครอบครัว ถือเป็นอาชีพของคนลานนา ส่วนอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม และเมื่อถึงเดือน 4 เเบ็ง ประเพณีทานข้าวใหม่ ประชาชนก็นำข้าวเปลือกข้าวสารใหม่ ข้าวจี ข้าวต้ม ขนมจีอก อาหาร น้ำตาล น้ำอ้อยไปใส่บาตร และยังมีพิธีบูชากองหลัว ถวายเป็นพุทธบูชาอีกคือ พระภิกษุสามเณรและประชาชนชาวพุทธไปตัดเอาไม้จี่ยาวบ้างสั้นบ้างมาก่อเป็นกองหลัวทำเป็นเจดีย์แล้วจุดบูชาตอนเช้าเป็นการบูชาพระรัตนตรัยโดยความหมายเพื่อฝากกิเลสตัณหาให้หมดไป สมัยนี้มีให้เห็นน้อยเต็มทีเพราะไม้จี่หายากถูกตัดฟันไปหมดป่าไม้ อดถวายไปหมด

ทำบุญปอยข้าวสังข์ ทำในเดือน 5 - 6 (เดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม)

การทำบุญปอยข้าวสังข์ เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปหาผู้ที่ล้มหายตายไปนานแล้ว แต่ไม่ได้กำหนดวันผู้ตายไปได้เท่านั้น เท่านั้นไม่นับวัน จะถือเอารอบปีของผู้ตาย เมื่อลูกหลานและทุกคนว่างจากงานการก็จะกำหนดวันกันแต่ไกล ๆ แต่นิยมทำกันในฤดูแล้ง เพราะไม่มีฟ้าฝน จะทำบ้านหลังเล็กหนึ่งหลัง มีครัวเรือนพร้อมทุกอย่างที่นอนหมอนมุ้ง เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม รองเท้า ของใช้ของผู้ตายที่ชอบใช้จะต้องหามา ถ้าเป็นหนุ่มสาวตายจะต้องหาเครื่องที่เขาใช้ เช่น แก้ว (กระจก) หวี แป้งหอม น้ำหอม ของที่เขาชอบใช้ ผ้าเช็ดหน้า เข็มขัด เสื้อผ้าสวย ๆ งาม ๆ หม้อนึ่ง ไหข้าว เครื่องครัวเรือนหาให้ครบ ใส่ไว้ในเรือนที่ทำขึ้นจะเอาถวายทาน

ในงานปอยข้าวสังข์นี้ มีการรื่นเริง เช่น ประเพณีเมืองเหนือเราก็มักจะมีขอพื้นเมือง ขอปีจุม 3-5 และขอเข้าซึ้ง หรือสี่สะล้อ ขอ ซึ้ง ตั้งแต่วันดาที่เราว่าวันสุกดิบ

การทำบุญบวชลูกแก้ว ทำในเดือน 6 เดือน 8 เดือน 9 (มีนาคม-พฤษภาคม-มิถุนายน)

ตามประเพณีเมืองเหนือลานนาของเรา แต่โบราณกาลมาผู้ที่นับถือพุทธศาสนายึดถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสืบสานกันมาแต่โบราณเป็นประเพณี การบวชลูกแก้ว คืออนุญาตให้ลูกหลานเข้าไปบวชอยู่ในพระพุทธรูปนั้น จะต้องปฏิบัติดังนี้ คือคนโบราณเมื่อแต่งงานแล้วก็คิดอยู่เสมอว่าถ้าหากลูกเกิดมาเป็นผู้ชายก็จะให้บวชคู่กันอยู่อย่างนี้เสมอ พอลูกเกิดออกมาเป็นผู้ชายก็สมหวังเพราะมารดา บิดาได้ตั้งใจไว้ว่าตั้งแต่เริ่มแต่งงานกัน ดังนั้นในสมัยโบราณจึงมีผู้คนศรัทธาเข้าบวชในพระพุทธรูปเยอะมาก ๆ บุตรเกิดมาก็มีความพอใจที่จะบวชด้วยความรักและตั้งใจ ตามที่พ่อแม่ได้คู่กันไว้ ตั้งแต่แต่งงานกันใหม่ ๆ ก็มีสมหวังบ้าง บางครั้งชาติกำเนิดมาเป็นทั้งผู้ชายและผู้หญิงก็ไม่สามารถบวชได้ แต่เป็นผู้ชายแต่ร่างกายไม่ครบก็บวชไม่ได้ เช่นนี้ขาดมาแต่กำเนิดก็บวชไม่ได้เช่นกัน ส่วนการอุปสมบทแม้จะเป็นสามเณรมาก่อน สมัยนั้นต้องสึกจากเป็นสามเณรก่อนแล้วเอานาคใหม่เพื่อต้องการบริสุทธิ์จริง แล้วนาคเรียกว่า “เอาลูกแก้ว” บางทีเอาลูกแก้วก่อน 2 วัน 3 วัน เอาลูกแก้วไปหาญาติเอาลูกแก้วไปให้ญาติได้ ผูกข้อมือให้ลูกแก้วเพื่อทำขวัญและให้พรตามประสาตามประเพณีธรรมเนียม แล้วถึงวันบวชได้ แห่ลูกแก้วด้วยกลองยาวอืด ซึ่งสนุกสนาน (ม่วนแต่) ทั้งสาวแก่แม่มา่ย ไปตามประเพณี อีกสิ่งของพระใหม่ เณรใหม่ (เมืองเราฮ่องพระน้อย) ก็มีเสื้อสาต หมอนหก หมอนผา ผ้าห่ม ผ้าปูนั่ง ปูนอน รองเท้าและอื่น ๆ อีกมากมายจะต้องแบ่งจองอ้อย ทำเป็น 4 ขา ให้ญาติหรือเจ้าหนุม คือ บ่าวน้อยช่วยกันหาม 4 คน และหมากสุ่ม หมากเบ็ง ปูสุ่ม ต้นผึ้ง ต้นดอก ผ่อแล้วเป็นดีใจขึ้นคนโบราณเป็นทำมีความหมายดีแต่ดีว่า

ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ทำใน เดือน 9 (มิถุนายน)

สมัยบ้านเมืองยังไม่เจริญรุ่งเรือง คนโบราณมักอยู่กันเป็นขกูล (ตระกูลเดียวกัน) ถ้าหากว่าผู้ที่เป็นคนมาตั้งบ้านอยู่เป็นคนแรกแล้วก็มาแพร่ขยายหมู่ญาติตระกูลให้กว้างขวางขึ้น ถ้าหากคนนี้ล้มตายจากไปไม่ว่านานแค่ไหนหลายชั่วคนแล้วก็ตาม ท่านเหล่านี้ได้ทำประโยชน์ไว้ให้ลูกหลานที่เกิดมาภายหลังมักจะได้รับบอกเล่าสืบต่อกันมานั้นเป็นตระกูลของพวกญาติเราคือพี่น้องกัน ซึ่งมีบ้านนั้นเป็นผีปู่ย่า โดยถือว่าผู้ตายไปแล้วยังมีวิญญาณและที่ได้ไปเกิดเป็นเทวนุตรเทวดาไปแล้วก็มี เหลือหลงเป็นกลายสัณเภาเวสียคอยรับส่วนบุญอยู่มี คนโบราณยังจดจำเรื่องนี้อยู่ในจิตใจว่าท่านเหล่านี้ยังมีบุญคุณแก่ตนมาก่อน เมื่อคิดได้เช่นนั้นก็จึงได้ทำที่สักการบูชาจึงพากันทำที่อยู่อาศัยให้ ปู่ ย่ามีเสื้อ หมอน น้ำตั้น (คนโท) ขันหมาก กระโถน แจกันดอกไม้ รูปเทียนไว้บูชาการสร้างตูป ผีปู่ย่านั้นนิยมสร้างกันที่ต้นตระกูล เรียกว่า (เรือนแก้ว) หรือเรียกว่าเก้าอี้ สร้างเป็นตูป (เรือนจำลอง) ใหญ่บ้างเล็กบ้าง บางตระกูลทำใหญ่โตเพราะญาติมากเวลาเลี้ยงจะมา

กันหลาย การทำเช่นนี้ก็จริงประเพณีอันหนึ่งของคนโบราณ การทำบุญทำทานหาญาติ
ชาวพุทธเราก็ทำกันอยู่เสมอ แต่ถ้าถึงประเพณีเลี้ยงผี ปู่ ย่า มาถึงก็ทำกันอีก แต่ดูทุกวันนี้จะมี
น้อยลงเพราะสภาพของโลกบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่น่าถือกันคือคำบรรพท์ก็ละทิ้งไป
เพราะไม่มีใครสนใจก็หายไปบ้าง มีอยู่บ้างส่วนมากอำเภอ ตำบลรอบนอกยังมีผีปู่ย่ากันอยู่
การเลี้ยงผีปู่ย่าแล้วแต่จะตกลงกันว่าปีนี้จะเลี้ยงไก่หรือหมู ถ้าเลี้ยงไก่อีกนำมาคนละตัว ถ้าเลี้ยงหมู
ก็เก็บเงินกันมาซื้อเพื่อนำมาสังเวช พอได้กำหนดก็จะเอามาเลี้ยงกันเป็นการรวมญาติเป็นปี ๆ ให้
ลูกหลานได้รู้จักกันสืบต่อไป

ประเพณีทานก๋วยสลากภัต ทำในเดือน 11-12 เกียงเหนือ (กันยายน – ตุลาคม)

คนโบราณเรียกว่า ตานก๋วยสลาก หรือกินข้าวสลาก การเตรียมทำบุญตานสลากนั้น
จะต้องรู้วันและเดือนออกเดือนแรกก็ทำให้รู้ก่อน เพราะการทำบุญสลากก็นับว่าเป็นการตาน
ประเภทหนึ่ง การตานสลากนี้ไม่ตรงกับการตานสลากในภาคเหนือเราจะตานในเดือน 12 เหนือ
และเดือนเกียงเหนือ ส่วนภาคกลางจะตานสลากภัตนั้นถือเอาฤดูที่มีผลไม้มาก เช่น ทุเรียน มะม่วง
มะพร้าว ลางสาด อะไรเหล่านี้ออกมา ๆ การทำบุญสลากนี้คือเป็นประเพณีมาแต่ดั้งเดิม
จะผลัดเปลี่ยนกันทำบุญไปเป็นวัด ๆ แต่ให้วัดดั้งเดิมทำก่อน เช่น วัดเชียงมั่นกินก๋วยสลากเสร็จแล้ว
วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด และวัดอื่นต่อ ๆ กันไป และวัดเล็กวัดน้อยนาน ๆ ก็กินสลากกันสักครั้ง
เพราะขึ้นอยู่กัศรัทธาของวัดนั้น ๆ

วิธีตามประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาแต่โบราณนั้นจัดเป็นวันดา 1 วัน วันทำบุญ 1 วัน
แต่วันดาไม่ได้ไปแผ่กุศลอย่างทุกวันนี้จะทำของไม้ของมัน วัดไหนมีศรัทธามากก็ทำได้มาก
วัดใดมีศรัทธาน้อยก็ทำตามกำลังศรัทธา

(ชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีเชียงใหม่, 2540, หน้า 12 - 43)

ประเพณีแ่อ้วสาว - เสียผี

“แ่อ้วสาว” หมายถึง การไปคุยกับสาวที่บ้านในตอนกลางคืน โดยที่ฝ่ายพ่อแม่ของ
หญิงสาวจะเปิดโอกาสให้คุยกันตามลำพัง การเสียผี มีอยู่ 2 ประเภทคือ

“เมื่อหนุ่มไปผัดผีแล้วโดยที่ได้รับการยินยอมจากสาวว่ายินดีจะจมหัวร่วมท้ายด้วยการ
ผัดผีแบบนี้เมื่อไปใส่ผีหรือเสียผีเรียกว่า “ใส่เอา” แต่เมื่อหนุ่มไปผัดผีโดยที่หญิงสาวไม่พอใจในการ
ที่จะเป็นคู่ครองด้วยก็จะต้องเสียผีเหมือนกันแต่เสียเพียงครั้งเดียว วิธีนี้เรียกว่า “ใส่ไม่เอา” การใส่ผี
จะต้องมีหัวหมู 1 หัวต้มสุก ขนม ข้าวต้มมัด ดอกไม้ ธูปเทียนและสุรา 1 ขวด แล้วแต่เจ้าของผีจะ
บอกให้ทราบว่าเขาต้องการอะไรบ้าง นอกจากนี้ก็มีเงินสำหรับเป็นค่าผีซึ่งไม่กำหนดตายตัว
ในสมัยก่อนค่าผีจะเรียกธองกันตั้งแต่ 3 - 6 - 12 บาท หรือเป็นจำนวนมากกว่านี้ได้ตามแต่ฐานะ

การเสียผีหรือการไล่ผีก็คือ การบอกกล่าวให้ผีปู่ ย่า ตา ยาย ทวดได้ทราบนั่นเอง แต่ประเพณีนี้ ปัจจุบันไม่ค่อยทำกันแล้ว จะมีตามชนบทบ้านนอกที่ห่างไกลออกไป

(สงวน โชติสุขรัตน์, 2542, หน้า 78- 85)

ประเพณีลอยกระทงตามประทีป

ประเพณี “การลอยกระทง” คือ การบูชาพระพุทธรเจ้า ประเพณีนี้ไทยเรารับเอามาจากวัฒนธรรมของอินเดียในสมัยโบราณ ประเพณีลอยกระทงนี้จะทำกันในวันเพ็ญเดือนสิบสองได้ (หรือเดือนยี่เป็งของทางเมืองเหนือ) ก่อนจะถึงวันนี้พวกชาวบ้านจะจัดการปิดกวาดบ้านเรือนให้เรียบร้อย จัดเตรียมประทีปหรือเทียนสีผึ้งไว้สำหรับจุดบูชาพระที่ประตูบ้าน และจะหาต้นกล้วย ต้นอ้อยทำเป็นขั้วรูปต่าง ๆ และตามประทีปวัดก็จะตกแต่งด้วยไม้ดอก และดอกไม้สวยงาม ในตอนเช้าของวันเพ็ญจะมีการเทศน์ตลอดถึงกลางคืน นอกจากจะมีการทำบุญฟังเทศน์ก็ตาม ประเพณีแล้วก็มีการเล่นโคมลอย ในตอนกลางคืนก็จะจุดไฟตามประทีปบูชาพระตามวัด และตามบ้านทั่ว ๆ ไป

ประเพณีใส่บาตรเพ็งพุทธ

ประเพณีการใส่บาตร “เพ็งพุทธ” นี้มีแต่ในภาคเหนือเท่านั้น นับว่าเป็นประเพณีที่แปลก คือ เมื่อวันเดือนเพ็ญใดก็ตามที่ตรงกับวันพุธแล้ว ผู้ที่สนใจการทำบุญก็จะเตรียมอาหารไว้สำหรับตักบาตรแต่เช้ามืด โดยเชื่อกันว่าพระอุปัชฌาย์มักจะแปลงตัวเป็นแฉกร้อยมาโปรดสัตว์โลก และหากผู้ใดได้ตักบาตรพระมหาเถระอุปัชฌาย์แล้วก็จะป็นสิริมงคลและร่ำรวยขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเมื่อถึงวันเพ็งพุทธจึงมีผู้คนไปคอยตักบาตรมากเป็นพิเศษเพราะถือว่าได้ทานิสงส์แรง

(วิไลวรรณ พานอ่อง, 2533, หน้า 40)

ประเพณีส่งเคราะห์

การ “ส่งเคราะห์” หรือส่งดาวนพเคราะห์นี้เป็นพิธีทางไสยศาสตร์อย่างหนึ่งของชาวล้านนาไทย ซึ่งหมายถึงการทำพิธีเช่นสรงสระเคราะห์ด้วยการบูชาปิดเป่าให้เคราะห์ร้ายนั้นกลายเป็นดีได้ มักจะทำกันเมื่อคนใดคนหนึ่งเจ็บป่วยหรือผู้ต้องเหตุร้ายนั้นทุเลาหรือรอดพ้นจากอันตรายที่เกิดขึ้นได้ และผู้ที่จะเป็นคนประกอบพิธีนี้ขึ้นต้องเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยผ่านการบวชมาแล้วและจะต้องเป็นหนาน (หนานหมายถึงผู้ที่ศึกษาจากเทศิกฤษแล้ว) ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็น “อาจารย์” ด้วย

ประเพณีสืบชะตา

การ "สืบชะตา" เป็นจารีตประเพณีพื้นเมืองอย่างหนึ่งของคนภาคเหนือ การสืบชะตานี้ มีทั้งการสืบชะตาเมือง สืบชะตา(หมู่)บ้าน และสืบชะตาบุคคล วัตถุประสงค์ในการทำพิธีกรรมนี้ก็ เพื่อความเป็นสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรือง และความยั่งยืนของบ้านเมือง และบุคคลนั้น ๆ นับเป็น พิธีมงคลพิธีหนึ่งพิธีสืบชะตานั้นมีเค้ามาจากศาสนาพราหมณ์แต่ผู้ที่ประกอบพิธีนี้เป็นพระสงฆ์

พิธีสืบชะตาเมือง

วัตถุประสงค์ก็เพื่อให้บ้านเมืองประสบความสุขความเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ด้วย พืชพันธุ์ธัญญาหาร โดยเชื่อว่าเทพดาอารักษ์ซึ่งอยู่เบื้องบนช่วยอำนวยความสุขให้สมปรารถนา ก่อนที่จะทำพิธีต้องเตรียมสิ่งของเครื่องบูชาพระเสื้อบ้านเสื้อเมือง และแต่งตั้งหัวหน้าผู้จัดทำพิธี ซึ่งมีการทำพิธีหลายแห่งด้วยกัน เช่น กลางเวียงเชียงใหม่ ดอยหลวงเชียงดาว มีการจัดเตรียม เครื่องบูชา และมีการปล่อยสัตว์ เช่น ปู ปลา กุ้ง หอย เป็นต้น มีการนิมนต์พระจากวัดที่มีชื่อเป็น มงคลกับบ้านเมือง เช่น วัดเชียงมั่น วัดชัยมงคล วัดเชียงยืน เป็นต้น และอาราธนาพระพุทธรูป แสดงคمني (พระแก้วขาว) วัดเชียงมั่นเป็นประธาน และนิมนต์พระวัดนั้น ๆ เทศก์พร้อมกันในเวลา เดียวกันที่มณฑปกลางเวียง ส่วนแห่งอื่น ๆ ให้อาราธนาพระพุทธรูปไปเป็นประธาน ทุก ๆ ที่ทำ ด้วยสายสิญจ์เวียนรอบทุกแห่ง และจัดทำน้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้นส้มป่อยใส่บาตรน้ำมนต์ไว้ เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีสวดมนต์แล้วก็เอาน้ำพระพุทธรูปนั้นประพรมแก่บรรดาประชาชนทั้งหลาย ทั้งเวียง ส่วนในด้านการทำพิธีทางไสยศาสตร์นั้นก็มีอาจารย์ผู้เป็นมรรคนายกเป็นผู้กล่าวคำ พรพรรณาเครื่องสังเวย

สืบชะตาบ้าน

ในหมู่บ้านต่าง ๆ ตามบ้านนอกในภาคเหนือ ตามทางแยกสามแพร่งหรือสี่แพร่งจะมี เรือนไม้ปลูกแบบศาลาอยู่ 1 หลัง เรือนไม้หรือศาลานี้ชาวบ้านเรียกกันว่า "หอเสื้อบ้าน" ซึ่งจะใช้ เป็นที่สืบชะตาบ้าน (หรือหมู่บ้านนั้น ๆ) ก่อนทำพิธีก็มีการเตรียมงานจัดสิ่งของเครื่องสังเวยและ สถานที่ซึ่งจะมีการประดับด้วยต้นกล้วยต้นอ้อย มีด้ายสายสิญจ์ ปักธงทิวต่าง ๆ สี และทำที่บูชา สังเวยท้าวทั้งสี่ และเทพดาอารักษ์ พระเสื้อบ้านพระเสื้อเมือง และมีการทำบุญตักบาตรถวาย ภัตตาหารแด่พระสงฆ์สามเณรที่นิมนต์มาสวดพระปริตต์และชัยมงคล ทั้งนี้เพื่อขับไล่สิ่งที่เป็น เสนียดจัญไรในหมู่บ้านให้ออกไป เมื่อพระสวดเสร็จก็มีการประพรมน้ำมนต์ให้แก่ชาวบ้านที่มา ร่วมชุมนุมในที่นั้น การสืบชะตาบ้านนี้ปีหนึ่งก็มีการทำหนึ่งครั้ง และมักจะทำกันมาก่อนเข้าพรรษา

สืบชะตาคน

นับเป็นประเพณีมงคลสำคัญอย่างหนึ่งที่ชาวล้านนาไทยนิยมทำกันในหลายโอกาส เช่น เนื่องในวันเกิด วันได้รับยศศักดิ์ตำแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ ญาติใหม่ หรือที่อยู่ใหม่ บางครั้งเกิดเจ็บป่วย(หมอดู)ทายทักว่าชะตาไม่ดีชะตาขาดควรจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์และสืบชะตาต่ออายุ จะทำให้ คลาดแคล้วจากโรคภัยและอยู่ด้วยความสวัสดิ์ต่อไป

การสืบชะตาคนนี้วิธีการสืบชะตามีเครื่องพิธีคล้ายคลึงกัน อาจจะแตกต่างกันไปบ้าง ในเครื่องพิธีบางอย่างและชื่อของเครื่องพิธีเท่านั้น สถานที่ที่จะจัดทำพิธีสืบชะตาจะทำในห้องโถง หากเป็นวัดก็จะจัดทำในพระวิหารหรือที่ "หน้าวาง" คือห้องรับแขกของเจ้าอาวาส ถ้าเป็นบ้านก็จะจัด "บนเดิน" คือ ห้องรับแขก ซึ่งต้องใช้ห้องกว้าง เพราะให้เพียงพอสำหรับแขกที่มาร่วมงาน หากเป็นวัดก็มีพระภิกษุสามเณรทั้งอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ถ้าเป็นบ้านก็ต้อนรับญาติมิตร แขกหรือที่มาร่วมงาน แขกที่มาร่วมงานนี้โดยมากจะเป็นญาติพี่น้องลูกหลาน

(มณี พยอมยงค์, 2537, หน้า 88 – 89)

ด้านภาษาพื้นบ้าน

ชาวล้านนามีภาษาใช้เป็นของตนเองทั้งตัวอักษรในการเขียน และการพูดซึ่งใช้ถ่ายทอด ความรู้ ความคิด ภูมิปัญญาไปสู่ลูกหลานในรูปแบบของวรรณกรรม

ตัวอักษรล้านนามีด้วยกัน ๓ ลักษณะ ได้แก่ อักษรธรรมล้านนา (ตัวเมือง) อักษรฝักขาม และอักษรไทยนิเทศ

อักษรธรรมล้านนา มีลักษณะกลมป้อม นิยมใช้บันทึกความรู้เรื่องราวทางพุทธศาสนา ด้วยการจารลงในใบลานพับสา (กระดาษสาพับเป็นเล่มคล้ายสมุดไทย) สันนิษฐานว่าน่าจะใช้แพร่หลายกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย

อักษรฝักขาม เป็นอักษรที่พัฒนามาจากอักษรสุโขทัยสมัยพญาลิไท เส้นอักษรมีลักษณะโค้งงอเหมือนฝักขาม ตัวอักษรพอมสูง ใช้จารึกบนแผ่นศิลา โดยมากมักเป็นเรื่องการ กัลปนาสิ่งของไว้แก่วัด

อักษรไทยนิเทศ เป็นตัวอักษรผสมระหว่างอักษรธรรมและอักษรฝักขามใช้จารึกลงใน ใบลานและพับสาเพื่อบันทึกเรื่องราวทางโลก เช่น โคลงหรือฎีกาไชย โคลงพรมหัตต เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีอักษรกลหรือรหัสที่นักปราชญ์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในในกลุ่มของตนเอง เช่น ในยามศึกสงคราม เรียกว่า อักษรตัวเสียบ และอักษรแบบกุ่มนอนเพี้ย วรรณกรรมล้านนามีทั้งแบบ มุขปาฐะ หรือบอกเล่าด้วยปากและแบบลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมมุขปาฐะ ได้แก่ นิทาน เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย เพลงขอ สุกาศิต คำคร่ำครวคำเครือ (โวหารรักของหนุ่มสาว) เป็นต้น

ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร ได้แก่ ตำนาน กฎหมาย นิทานชาดก ตำรายา ตำราโหราศาสตร์ พระธรรมคำสอน คำเรียกขวัญ คำอวยพรปีใหม่ คำเวหนาน วรรณกรรมประโลมโลกต่าง ๆ เป็นต้น
วรรณกรรมของล้านนาที่นับว่ามีชื่อเสียงเป็นที่ยกย่องทั่วไป ได้แก่ จักกวาฬที่ปณี

มังคลตทที่ปณี เวสสันดรที่ปณี ของพระสิริมังคลาจารย์ ชินกาลมาลี ของพระรัตนปัญญาเถระ จามเทวีวงศ์ สนิหคนิทานของพระโพธิ์รังสี ปัญญาสาตกของภิกษุชาวเชียงใหม่ นิราศหรือญไชย โคลงพรหมทัต โคลงปทุมลังกา โคลงอมรา เป็นต้น

(จินตนา มัชยมนุรุษและคณะ, 2537, หน้า 89 – 90)

ภาษาถิ่น หมายถึง ถ้อยคำสำนวนภาษาที่ชาวบ้านใช้พูดกันในท้องถิ่นต่าง ๆ ภาษาถิ่นของไทย อาจจำแนกเป็น 4 ภาษาตามภูมิภาคที่ผู้คนอาศัยอยู่ได้แก่ ภาษาถิ่นภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ และภาคกลาง ภาษาถิ่นของไทยมีการออกเสียงหรือสำเนียงที่ผิดเพี้ยนกันไป เป็นลักษณะเฉพาะทำให้รู้ว่าผู้พูดเป็นคนท้องถิ่นใด ดังเช่น ภาษาถิ่นภาคเหนือ ก็ได้แก่ ภาษาที่คนพื้นเมืองพูดกันในจังหวัดภาคเหนือ มีแพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน เชียงราย และแม่ฮ่องสอน เป็นต้น

ภาษาคำเมือง มีการพูดกันอย่างแพร่หลายในเขตภาคเหนือ ทั้งในการกล่าวพูดและ ขานรับ เช่น เจ้า คับ ส่วนการเรียกสรรพนามในเครือญาติ เช่น ป้อ แม่ ปี่ เป็น น่อง อู้ย

ด้านวรรณกรรม

นิทานเป็นเรื่องที่เล่าของคนล้านนาแทรกด้วยคติธรรม ความสนุกสนาน และเป็นประวัติ ศาสตร์ความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ ได้แก่

เจ็ยก้อม เป็นเรื่องหรือนิทานข้ามขนาดสั้น เป็นเรื่องที่เล่าสู่กันฟังด้วยปากเปล่าของ คนล้านนา

เรื่องของครูบาศรีวิชัย เป็นเรื่องราวประวัติชีวิตของครูบาศรีวิชัยซึ่งเป็นผู้ที่มุ่งมั่นในการ แสงบุญ ท่านจาริกไปตามบุญสถานต่าง ๆ และได้บูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุสำคัญ ๆ ถึง 8 ใน 12 แห่ง ที่ตั้งในเขตวัฒนธรรมล้านนา อาทิ พระธาตุช่อแฮ พระธาตุหริภุญไชย พระธาตุลำปางหลวง และพระธาตุพระสิงห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พระธาตุดอยสุเทพ ครูบาศรีวิชัยสามารถระดมผู้คนทั้ง ชาวเมืองและชาวเขามาช่วยกันสร้างถนนขึ้นสู่วัดพระธาตุดอยสุเทพจนเสร็จลงในเวลาอันรวดเร็ว อย่างไม่น่าเชื่อ ภายในช่วงต้นปี พ.ศ. 2478

นิทานชาดก เป็นเรื่องราวการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ รวมทั้ง ล้านนา

นิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องราวหรือนิทานของคนล้านนา ซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าสู่กันฟัง ปากต่อปาก

ส่วนวรรณกรรมที่เป็นงานเขียน โดยมากเป็นวรรณกรรมทางศาสนา เป็นผลงานของ พระสงฆ์ล้านนาที่อยู่ในเชียงใหม่ ในยุคที่พระเจ้าติโลกราชทรงกระทำสังคายนาพระธรรมวินัยที่ วัดโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) จากนั้นวรรณกรรมสำคัญ ๆ ที่เป็นผลงานคัมภีร์อย่างมีระบบของ พระสงฆ์ในดินแดนนี้ก็เกิดตามมามากมาย

ในที่นี่จะขอยกงานชิ้นเยี่ยม ๆ มากล่าวถึงพอเป็นเค้า ดังนี้

ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นผลงานที่ท่านรัตนปัญญาเถระ ภิกษุชาวเชียงใหม่รจนาไว้ใน รัชสมัยพระเมืองแก้ว กล่าวถึงเรื่องราวการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ รวมทั้ง ล้านนา ระบุเวลาและสถานที่อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงประวัติของบุคคลและสถานที่ ของเมืองสำคัญ คือ เชียงแสน เชียงราย ลำพูน เชียงใหม่ วรรณกรรมบาลีเล่มนี้ถือว่าเป็น ประวัติศาสตร์ล้านนา ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงและเป็นที่ยึดถือตลอดมา จนปัจจุบันมีผู้แปลและนำ มาตีพิมพ์เผยแพร่มากที่สุด

ปัญญาสชาดก หรือพระเจ้าห้าสิบชาติเป็นชาดกนอกนิบาตที่ยังสรุปไม่ได้ว่าภิกษุ ชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นในสมัยใด แต่ที่แน่ก็คือเก่าแก่มาก แต่งเลียนแบบชาดกในพระไตรปิฎก (ซึ่งมีทั้งหมด 22 นิบาต) ในชั้นแรกคงจะเป็นนิทานที่เล่าให้กันฟัง แต่ต่อมากวีได้นำมาแต่งเป็น กวีนิพนธ์ และนับแต่นั้นวรรณกรรมทางศาสนาฉบับนี้ก็ได้รับบ่อเกิดของวรรณคดีไทยหลายเรื่อง อาทิ สังข์ทอง สังข์ศิลป์ไชย พระสุธน เป็นต้น

ประเพณีการคัดลอกพระธรรมคัมภีร์ที่นิยมกันในหมู่ชาวเหนือ สันนิฐานว่ามีเค้าเงื่อน มาจากวรรณกรรมเรื่องนี้ มีอยู่บทหนึ่งในปัญญาสชาดกกล่าวถึงการสร้างพระธรรมคัมภีร์ ที่คนเมืองเรียกว่าทานธรรมไว้ว่า แม้ไม่ได้เขียนขึ้นใหม่แต่เพียงแค่อัดลอกผู้หนึ่งก็ดี บทหนึ่งก็ดี กระทั่งเพียงอักขระเดียวก็ดี หาโบราณมาให้จารก็ดี หรือช่วยหาเชือกมาร้อยโบราณก็ดี ล้วนแต่ได้อานิสงส์ผลบุญทั้งสิ้น ส่งผลให้มีคัมภีร์โบราณหรือพิบเสออยู่ตามวัดต่าง ๆ ในล้านนาเป็นจำนวนมาก

ความเชื่อเรื่องอานิสงส์นี้คงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมล้านนาเผยแพร่เข้าสู่ ดินแดนอื่น ปัญญาสชาดกแพร่ไปถึงเขมร ลาว และพม่า วรรณกรรมอยุธยาหลายเรื่องก็นับว่า เป็นวรรณคดีแบบฉบับของชาติในเวลาต่อมาก็ได้เค้าไปจากชาดกในปัญญาสชาดก เช่น สมุทราโฆษคำฉันท์ บทละครเรื่องมโนราห์ บทละครเรื่องสังข์ทอง เป็นต้น แม้แต่กำสรวล และทวาทศมาสก็อ้างถึงเรื่องในปัญญาสชาดกด้วย

นอกจากนี้ยังมีชาดกนอกนิบาตซึ่งนักปราชญ์ชาวล้านนาผูกเรื่องแต่งขึ้นใหม่ ให้แปลก จากปัญญาสชาดกอีกไม่น้อยกว่า 200 เรื่อง

นิราศหริภุญไชย เป็นงานที่จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนาและไทยนิเทศ เชื่อกันว่าอาจเป็นวรรณคดีนิราศเรื่องแรกของไทย ซึ่งนำเอาคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพมาแต่งเป็นทำนองนิราศเป็นต้นแบบของวรรณคดีนิราศของไทยในสมัยต่อ ๆ มา ถือกันว่าเป็นตำราโคลงเล่มหนึ่งเลยที่เดียว

จามเทวีวงศ์ เป็นภาษาบาลี เนื้อเรื่องกล่าวถึงกำเนิดนครหริภุญไชยและลำดับกษัตริย์ที่ปกครองหริภุญไชย ตลอดจนเหตุการณ์สำคัญ ๆ ของนครนี้ พระโพธิธิรังสีเถระเป็นผู้รจนาเรื่องนี้ได้แปลเป็นภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 6

ยังมีวรรณกรรมประเภทตำนานของล้านนาอีกหลายเรื่องที่นักภาษาศาสตร์และนักประวัติศาสตร์สนใจค้นคว้า เช่น ตำนานสิงหนวัติกุมาร, ตำนานสุวรรณโคฒคำ, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, พงศาวดารโยนก หรืออย่างตำนานมูลศาสนา ซึ่งเป็นหนังสือคู่กับจามเทวีวงศ์ และชินกาลมาลีปกรณ์ รจนาเป็นภาษาล้านนา เป็นต้น

(ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา, 2540ก, หน้า 331 - 339)

ด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

การทำเครื่องเงิน กลุ่มช่างทำเครื่องเงินตั้งรกรากอยู่ที่ "วัดลาย" หรือ "จิวลาย" รูปแบบของเครื่องเงินมีหลากหลาย มีทั้งสลุงเงิน ชันเงิน เข็มขัดเงิน กระเป๋าเงิน ตะกร้าเงิน และเครื่องประดับอีกมากมาย มีหลายลวดลาย เช่น ลายดอกฝ้าย ลายขนบพ ลายม่าน ลาย 12 ราศี ส่วนวัตถุดิบที่ใช้ในการทำเครื่องเงินก็คือ เงินรูปจากพม่า ซึ่งมีเนื้อเงินอยู่ประมาณ 92.5% กับเงินหมัน เงินรางจากสิบสองปันนา

ร่ม กลุ่มช่างทำร่มตั้งอยู่ที่ป้อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ วัสดุที่เอามาทำร่มตั้งแต่แรกมาจนถึงปัจจุบันแปรเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ สมัยก่อนใช้กระดาษสาที่ได้จากต้นป้อสา ตัวโครงจ้องใช้ไม้ตง หัวและตุ้ม (จุมร่ม) ใช้ไม้ส้มเห็ด ส่วนต้นจ้องใช้ไม้รวก มียางตะโกเป็นกาบเสร็จแล้วใช้น้ำมันยางทาทับบนกระดาษสากันแดดกันฝน ตอนหลังเปลี่ยนมาใช้น้ำมันมะพร้าวหรือที่คนจีนเรียกว่าน้ำมันตั้งอ้วแทนน้ำมันยาง เพราะนุ่มและทนกว่าน้ำมันยางมาก มาถึงรุ่นใหม่ร่มเปลี่ยนไปทั้งวัสดุและหน้าที่โดยเปลี่ยนจากกระดาษสาเป็นกระดาษจีน สีออกน้ำตาลอ่อนมีลวดลายพิมพ์จากโรงงานเสร็จสรรพ

การจักสาน เป็นงานหัตถกรรมของชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการของชาวบ้านโดยแท้ คุณค่าของงานจักสานอยู่ที่ความลงตัวของรูปแบบ การเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมแก่ประโยชน์ใช้สอย ซึ่งบ่งบอกถึงภูมิปัญญาอันแยบยลของชาวบ้าน เช่นการสานตะข่อง ตะกร้า กระจาด พัดกระบุง

เครื่องเงิน “เครื่องเงิน” เป็นภาชนะที่ทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปทรงต่าง ๆ ตามความต้องการเคลือบด้วยน้ำรักสีดำ ถ้าต้องการสีแดงจะทาเคลือบด้วยชาด ซึ่งทางเชียงใหม่เรียกว่าสีหางเครื่องเงินของเจ้านายและผู้มีอันจะกินอาจจะประดับตกแต่งด้วยสีทองและมีการเขียนลายอย่างสวยงาม

ไม้แกะสลัก ไม้แกะสลักจะทำกับคันทวย ซึ่งทอดตัวรับโครงสร้างหลังคาวิหารอย่างอ่อนช้อย ถูกแกะเป็นลวดลายต่าง ๆ ทั้งลายนาคเกี่ยวกระหวัด ลายพันธุ์พฤกษา ลายครุฑ นอกจากคันทวยแล้วก็มีบานประตู หน้าบัน และโครงสร้างอื่น ๆ ของวิหาร อีกทั้งตามหอพระไตรปิฎก หอคำ คຸ້ມเจ้าหลวง งานแกะสลักในยุคก่อนทำเพื่อรับใช้สถาบันศาสนาและผู้ปกครองเป็นสำคัญ

ผ้าทอ เป็นงานหัตถกรรมของชาวบ้านเพื่อสนองความต้องการที่จะมีเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งฝ่ายส่วนใหญ่จะนำมาทอเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าซิ่น ผ้าปูที่นอน ผ้าขาวม้า ย่าม หรือผ้าทอที่ใช้ทำบุญ เช่น ทอและย้อมผ้าสบง จีวร ถวายพระ ทอตุ่ง ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่เป็นผ้าพื้นไม่มีลวดลาย หรือเป็นลายง่าย ๆ ซึ่งลายที่เป็นเอกลักษณ์ของเชียงใหม่ ก็มีบ้าง เช่น ตีนจกแม่แจ่ม ผ้าไหมสันกำแพง เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผา เป็นงานหัตถกรรมของชาวบ้านที่ต้องการใช้ภาชนะในการทำกิจกรรมต่าง ๆ หม้อในครัวของคนเมืองมีหลายชนิด หม้อหนึ่ง คือหม้อปากกว้าง ส่วนแอดคอดใช้เป็นที่สุดอดให้ข้าวเข้าไป หม้อแจ่งเป็นหม้อทรงสูงใช้ต้มน้ำ หม้อต่อม คอดหม้อใบเล็ก ๆ ใช้ต้มน้ำหรือแกง ถ้าใบใหญ่เรียกว่า “หม้อสาว” และยังมีหม้อต้มยา หม้อข้าวพม่า สำหรับใช้แช่ข้าวเหนียว 1 คันท่อนนำมาหนึ่ง และอีกอย่างที่ใช้คือหม้อน้ำ และน้ำตัน ไว้ใส่น้ำต้มน้ำรับแขก ซึ่งในเชียงใหม่มีสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญ เช่น หม้อบ้านกวนหารแก้ว บ้านเมืองกุง เครื่องถ้วย “เตาขุนเส” เป็นต้น

กระดาษสา การทำกระดาษสาเป็นอาชีพรอง ทำกันมากช่วงฤดูแล้ง เมื่อว่างจากงานไร่ ผลิตภัณฑ์ที่ได้ส่วนใหญ่ถูกส่งไปยังบ้านบ่อสร้าง ซึ่งกลุ่มช่างที่ทำกระดาษตั้งอยู่ในเขตบ้านตันเปา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ และนอกจากจะทำเพื่อส่งไปยังบ่อสร้างยังมีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีสีสัน ทั้งสมุด กรอบรูป กล้อง กระดาษเขียนจดหมายรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

(ลักขณา ปันวิชัย, ศิริศักดิ์ คຸ້ມรักษา, 2540, หน้า 243-280)

การทำตุง เป็นการนำผ้าหรือกระดาษหลากหลายสีมาตัดเป็นตุงตามรูปแบบดั้งเดิม ซึ่งมีอยู่หลากหลายลักษณะ เช่น ตุงไชย เป็นตุงที่ทำจากผ้าทอมีลวดลายบนผืนตุงเป็นรูปต่าง ๆ เช่น รูปนก มีพู่สีแดงสีทอง และมีหางยาว ชาวบ้านจะใช้ในงานมงคล เช่น งานปอย หรืองานฉลองต่าง ๆ

ตุงปฎาก เป็นตุงที่ใช้เรียกขวัญกำลังใจของคน ทำจากผ้าทั้งผืน สมัยโบราณจะใช้ตุงชนิดนี้ในการที่จะออกรบทัพจับศึกเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับนักรบ

ตุงค่าคิง เป็นตุงที่ใช้เพื่อเรียกขวัญ หรือกำลังใจเช่นเดียวกับตุงปฎาก มีความยาวเท่ากับลำตัวคนที่เป็นเจ้าของ

ตุงกระด้าง เป็นตุงที่สวยงามมาก และมีการแกะสลักอย่างวิจิตรพิสดารเป็นรูปต่าง ๆ มีความสูงเกือบเท่าองค์พระประธาน เป็นตุงที่ไม่ได้อยู่ในวิหารแต่จะแขวนติดกับหลักหรือเสา บริเวณช่อง หรือลานวัด

ตุงเหล็ก ตุงทอง ตุงชนิดนี้ใช้ในพิธีศพมีทั้งหมด 11 ตัว คือ ตุงดิน ตุงทราย ตุงไม้ ตุงเงิน ตุงเหล็ก ตุงทอง ตุงข้าวเปลือก ตุงข้าวสาร ตุงเงิน ตุงค่า เป็นสิ่งที่ใช้เตือนสติผู้ที่ยังอยู่ว่ามีอยู่สองทางในการดำเนินชีวิต คือ หากทำดีจะนำไปสู่สุคติ ทำชั่วก็จะไปสู่ทุคติ

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงจ้อหรือซ้อ เป็นตุงรูปสามเหลี่ยมเล็ก ที่เรามักพบบ่อย ๆ เช่นบริเวณข้างทางที่มีคนตาย

จ้อข้าง หรือซ้อข้าง เป็นซ้อขนาดหูข้างหรือมีลักษณะคล้ายหูข้าง มักเป็นซ้อที่ปักในคร้วทาน หรือเครื่องไทยทาน เช่น คร้วทานบวชลูกแก้ว

จ้อน้อย เป็นซ้อขนาดเล็กใช้ในพิธีถอนขีดต่าง ๆ หรือการขึ้นท้าวทั้งสี่

จ้อ 108 ซ้อนนี้เป็นซ้อที่ใช้ได้ทั้งพิธีกรรมมงคลและอวมงคล เป็นต้น

(จรี ขยัน, 2542, หน้า 57 – 60)

ด้านดนตรีนาฏศิลป์พื้นบ้าน

ศิลปการแสดงที่เรียกว่าการฟ้อนของชาวล้านนาอย่างเชียงใหม่มีมากมาย โดยจะฟ้อนร่วมไปกับดนตรีพื้นบ้านจำพวกกลองต่าง ๆ สะล้อ ซึง เป้ ขลุ่ย

ฟ้อนเล็บ เป็นการฟ้อนที่สวยงามอย่างหนึ่งของล้านนา เรียกชื่อตามลักษณะมือข้างฟ้อนที่สวมเล็บยาวทำด้วยทองเหลืองทุกคน การฟ้อนเล็บในสมัยโบราณเป็นการฟ้อนนำขบวนแห่ "คร้วทาน" ในงานบุญปอยหลวง นิยมจัดกันในเดือน 5-8 เหนือ (กพ. - มีค.) หลังจากที่ชาวบ้านเสร็จจากการเก็บเกี่ยวแล้ว ในระยะต่อมาการฟ้อนเล็บได้นำมาเป็นการฟ้อนต้อนรับแขกเมืองและฟ้อนให้ประชาชน

พ็อนเทียน เป็นการพ็อนในเวลากลางคืนโดยลักษณะท่วงทีลีลาของการพ็อน การ แต่งกายของช่างพ็อนและเครื่องดนตรีล้วนเหมือนกับการพ็อนเล็บทุกประการ ผิดกันก็แต่ช่างพ็อนจะไม่ใช้เล็บมือแต่ถือเทียนแทน ลีลาการพ็อนเทียนจะมีลักษณะคล้ายกับการพ็อนสักการะบูชา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความงดงามอยู่ที่การชมแสงที่เรืองรองเคลื่อนไหวไปมาอย่างมีระเบียบและพร้อมเพรียงกัน การพ็อนเทียนนิยมจัดในงานสำคัญ เช่น งานสมโภชในคุ้มหลวง งานเลี้ยงขันโตก งานปอยหลวง และงานรื่นเริงต่าง ๆ ถ้าหากเป็นการพ็อนที่จัดร่วมนำขบวนแห่ขันโตกมักเรียกอีกชั้นหนึ่งว่าพ็อนเชิญขันโตก

การพ็อนดาบ เป็นการรำที่ใช้ดาบเป็นเครื่องประกอบ คล้ายการรำกระบี่กระบองของภาคกลาง

การพ็อนเจิงหรือเซิง เป็นการพ็อนแสดงท่าทางการต่อสู้ด้วยมือเปล่า คล้ายการแสดงลีลาทางภาคใต้

ทั้งการพ็อนดาบและพ็อนเจิง ใช้ผู้ชายแสดงเป็นหลัก มีลวดลายท่วงท่าหลายชั้นเซิง ใช้กลองปู้จา ฉาบ และ ฉิ่งเป็นดนตรีประกอบเช่นกัน การพ็อนทั้ง 2 แบบก็เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย

พ็อนมองเซิง เป็นศิลปการพ็อนที่รับมาจากไทยใหญ่ ซึ่งจะพ็อนร่วมกับกลองมองเซิงที่คอยให้จังหวะมีลีลาหนักแน่นชัดเจน มักนำมาพ็อนในโอกาสแห่ครวทานไปวัดในงานวัด (ปอยหลวง) หรือเทศกาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

(จินตนา มัชฌมบุรุษและคณะ, 2537, หน้า 86 – 88)

นอกจากการพ็อนรำแล้วยังมีการแสดงอีกหลายอย่าง ได้แก่

ตีกลองสะบัดชัย

ในบรรดากลองหลากหลายแบบของล้านนา ทั้งพวกที่ซึ่งหน้าเดียวอย่างกลองปู้จา กลองหลวง กลองแอม หรือประเภทที่ซึ่งทั้งสองหน้าอย่างกลองมองเซิง .กลองตะหลดปิด กลองเต่งถึง เหล่านี้ กลองสะบัดชัยซึ่งอยู่ในประเภทซึ่งหน้าสองหน้าดูจะเป็นกลองที่มีมิติน่าสนใจกว่าเพื่อนในทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่ครั้งที่สร้างขึ้นมารับใช้บ้านเมืองจนเข้ามาสู่ร่วมวงพุทธศาสนา กระทั่งปัจจุบันผันไปเป็นเครื่องแสดงอย่างหนึ่งที่ดึงดูดผู้ชมได้เซ่งดังนักด้วยลีลาท่าทางการแสดงที่โลดโผน ดุเด็ดเผ็ดมัน

นอกจากนี้หอกกลองตามวัดต่าง ๆ ก็ใช้กลองสะบัดชัยตีบอกสัญญาณ แต่เปลี่ยนชื่อเรียกจากเดิมเป็นก้องปู้จา (กลองบูชา)

ในกาลต่อมากลองสะบัดชัยก็หมดโอกาสที่จะใช้ในด้านการเมืองการปกครอง ครั้นจะทิ้งไว้ก็เปล่าประโยชน์ กลองซึ่งถือเป็นของสูงจึงนำเข้ามาอยู่ในวัด แต่ความที่วัดก็มีกลองบูชาอยู่แล้ว กลองสะบัดชัยจึงนำไปใช้ในงานแต่งงานพ้อง เช่น งานทานก๋วยสลากเป็นหลัก แต่ก็ไม่มีใครจะมากนัก การนำมาใช้เป็นเครื่องแสดงแบบใหม่ ทำให้กลองสะบัดชัยพัฒนารูปแบบหลากหลายขึ้น จากเดิมเป็นกลองสองหน้าขนาดใหญ่ มีลูกตุบเป็นกลองขนาดเล็กแขวนอยู่ด้านข้าง 2-3 ใบ ประเภทที่ใช้ในการแสดงพัฒนาต่อเนื่องกันเป็น 2 แบบ ช่วงแรกเป็นกลองสองหน้า ย่อขนาดให้สั้นกว่าเก่า รว 1 ใน 3 มีลูกตุบและคานหาบ ซึ่งน่าจะคิดทำกันขึ้นเพื่อสะดวกในการเคลื่อนย้าย ปัจจุบันเกือบสูญหมดแล้ว ช่วงที่ 2 เป็นกลองสองหน้า มีคานหาบ แต่ไม่มีลูกตุบซึ่งเป็นชนิดที่กำลังนิยมอยู่ ใช้ผู้เล่นทั้งหมด 6 คน ตีกลองและฉาบอย่างละ 1 คน ตีฆ้อง 2 คน และหามคานกลอง 2 คน

การแสดงจะเริ่มจากการทำความเคารพผู้ชม ขอขมากลอง เพราะถือว่าเป็นของสูงในวัดครู ตามด้วยพ้องเจิง ซึ่งเป็นการร่ายรำแสดงท่าการต่อสู้ด้วยมือเปล่า จบแล้วก็จับไม้ตีขึ้นพ้องในลีลาการพ้องดาบ แล้วเริ่มตีจากจังหวะช้า จนเร็วขึ้น ๆ ผู้แสดงจะใช้ทั้งกำปั้น คอก เข่า หน้าแข้ง หัว และส่วนอื่นของร่างกายเข้าช่วย

พิณเป็ยะ

พิณเป็ยะหรือพิณเพ็ยะจัดว่าเป็นพิณโบราณที่เกิดขึ้นในช่วงแรก ๆ ที่มนุษย์รู้จักสร้างเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย เป็ยะเป็นเครื่องดีดตระกูลพิณที่ไพเราะ เสียงเบา และเล่นยากที่สุดอย่างหนึ่งในบรรดาเครื่องดนตรีทั้งหมดทั้งมวลช่วง ดนตรีทางเหนือพูดเปรียบเปรยให้เข้าใจได้ง่ายว่า “หัดเป็ยะ 3 ปี หัดปี 3 เดือน” ก็เพราะการจะบรรเลงเป็ยะให้ได้ดีนั้น ต้องใช้เทคนิคและความชำนาญเป็นอย่างมาก ผู้หัดจำต้องมีพื้นฐานทางดนตรีที่ดีมาก่อน การดีดก็ใช้ว่าจะธรรมดาต้องดีดด้วยเทคนิคพิเศษที่เรียกว่า “ปิอก” เพื่อให้เกิดเสียงฮาร์โมนิก (harmonic) หรือโอเวอร์โทน (overtone) ซึ่งเป็นเสียงที่มีความถี่สูงกว่าปกติ เสียงจะคมใส ดังก้องกังวานนานกว่าเสียงธรรมดา

หลายคนยอมรับว่าเป็ยะเป็นเครื่องดนตรีที่เล่นยาก มิใช่ว่าจะเล่นได้ทุกคน แม้จะพยายามฝึกหัดแล้วก็ตาม ด้วยเหตุนี้ในอดีตชายหนุ่มผู้ใดที่เล่นเป็ยะได้จึงมีภาวดีดีกว่าหนุ่มที่เล่นเครื่องดนตรี “พื้น ๆ” อย่างขลุ่ย ปี่ หรือสะล้อ ยามไปแ้วสาวที่ตนหมายปอง

การแ้วสาวนี้เป็นประเพณีนิยมของบ่าวหรือชายหนุ่มทางเหนือ พอตกลงหลังจากเสร็จงานไร่งานนา บรรดาหนุ่ม ๆ มักไปหาสาวคนรักที่ตนกำลังหมายปองอยู่ ระหว่างเดินไปบ้านสาวก็จะเล่นเครื่องดนตรีคู่ใจที่ตนถือติดมือไปด้วย โดยเล่นคลอไปกับกรับจ้อยซึ่งเป็นการขับร้องเดี่ยวเอื้อนเสียงทอดยาวแบบเดียวกับการขับลำนำหรือขับทำนองเสนาะ จะว่าเป็นเพลงพื้นบ้านแบบหนึ่งของคนเมืองก็ได้ หนุ่ม ๆ นิยมจ้อยเวลาว่าง ๆ หรือตอนไปแ้วสาว น่าเสียดายที่ปัจจุบันค่านิยมการไปแ้วสาวเลือนหายไปจากคนเมืองรุ่นใหม่เกือบหมดแล้ว

นอกจากเล่นเป็ยะตอนไปแแล้วสาวแล้วบรรดานักป็อกเป็ยะทั้งหลายก็หิบบมาเล่นเพื่อ
เสพสุนทรีย์ทางดนตรีอันเกิดจากฝีมือของตนเองในยามว่าง เพราะแม้จะมีเสียงอันไพเราะแต่ค่าที่
เสียงของเป็ยะเบามากเมื่อเทียบกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ จึงไม่เอื้อต่อการนำไปเล่นประกอบในวง
ซอ

คำว่า “ซอ” ในที่นี้มีใช้เครื่องดนตรีประเภทสี หากแต่หมายถึงการขับร้องเพลงปฏิพากย์
โต้ตอบกันระหว่างชาย-หญิงของทางล้านนา ลักษณะปฏิพากย์นี้คล้ายกับการ “ลำ” ของทาง
อีสาน หรือ “ลำตัด” “เพลงข่อย” ของภาคกลาง คนเมืองถือว่าซอเป็นเพลงพื้นบ้านที่นิยมแพร่
หลายมากที่สุด และเป็นบทร้องที่นิยมกันมากที่สุดด้วย

การซอของทางเหนือต่างกันไปตามพื้นที่ แต่สามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 2 กลุ่ม คือ
กลุ่มที่มีทำนองเชียงใหม่เป็นหลัก มีวงปี่จุม (จุม) บรรเลงประกอบการซอ เป็นที่นิยมกันในจังหวัด
เชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย อีกกลุ่มหนึ่งยึดทำนองน่านเป็นหลัก ใช้ระล้อซึ่งบรรเลงประกอบการซอ
นิยมกันในจังหวัดน่าน พะเยา แพร่ ลำปาง

วงซอที่ออกแสดงตามวงปอยต่าง ๆ ประกอบไปด้วยช่างซอชาย-หญิง หรือที่เรียกว่า
“คู่ถ้อง” มีวงปี่จุมเป็นดนตรีบรรเลงประกอบ วงปี่จุมนี้ประกอบด้วยช่างปี่ 4 คน เป่าปี่เก้าหรือปี่แม่
ปี่กลาง ปี่ก้อย และปี่ตัด ซึ่งมีขนาดใหญ่เล็กลดหลั่นตามลำดับ โดยปี่เก้ามีขนาดใหญ่และยาวที่สุด

ในการแสดงคณะซอจะขึ้นไปอยู่บนเวทีที่เรียกว่า ผาม เป็นโรงโถงไม่มีฝา ยกพื้นสูง
ตลอดเวลาหลายชั่วโมงของการแสดงถ้าไม่มีกิจธุระจำเป็น ผู้เล่นจะไม่ลงมาข้างล่างเลย หลังจาก
นุชาครูเรียบร้อยแล้ว

คำว่า

เป็นเพลงชาวบ้านของภาคเหนือ เป็นบทขับร้องที่มีทำนองสูงต่ำไพเราะ เพลงซอเป็น
การขับร้องโต้ตอบเกี่ยวพาราสีกันระหว่างชายหญิง ทำนองเดียวกับเพลงเรือเพลงข่อยของ
ภาคกลางเพลงซอมีหลายทำนองที่โด่งดัง เช่น ซอขึ้นเชียงใหม่ ซอละม้ายเชียงแสน ซอล่องน่าน
ซอเสเลเมา หรือซอเงี้ยว และซอยัน เป็นต้น

วงระล้อ-ซิง

เป็นวงเครื่องสายพื้นบ้านนำมาเล่นเพลงบรรเลงไม่มีการขับร้อง ใช้ทำนองตามที่จดจำ
ต่อกันมา ระล้อหรือตะล้อเป็นเครื่องสีและซิงเป็นเครื่องดีดหลักของวงมีขลุ่ยเป็นเครื่องเป่าและ
เครื่องตีประกอบจังหวะ ได้แก่ กลองสองหน้า ฉิ่ง ฉาบ บางวงอาจมีฆ้องและกรับเป็นเครื่อง
ประกอบเพิ่มหรือใส่วงปี่จุมเข้ามาประสมวงด้วยกันก็ได้ ไม่มีแบบแผนเคร่งครัดนัก

ด้านชีวิตความเป็นอยู่แบบพื้นบ้าน

ด้านอาหาร

อาหารการกินพื้นเมืองของล้านนา มีต้นตำรับมาจากกลุ่มชนต่าง ๆ ค่อย ๆ ผสมผสานปรุงแต่งขึ้นเป็นอาหารประจำท้องถิ่น มีมากกว่า 200 ชนิด สารพัดอย่างชื่อ เรียกตั้งตามกรรมวิธีการปรุงอาหารชนิดนั้น ๆ เช่น การแกง การคั่ว การจ่อ การเจียว การล้า การยำ การตำ การอ้อก การเอิบ และน้ำพริกต่าง ๆ อีกหลายชนิด

การแกง หมายถึง การแกงนั่นเอง แกงคนเมืองรสชาติเข้มข้นและมีรสเผ็ดเป็นหลัก เครื่องแกงหลัก คือพริกแห้ง (บางอย่างใช้พริกหนุ่มหรือพริกชี้ฟ้า) กระเทียมหอม เกลือเม็ดใหญ่ ปลาร้า ถั่วเน่าเค็ม หรือกะปิหยาบ สามอย่างหลังนี้มักเลือกใช้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง กะปิกับถั่วเน่าเค็มอาจใช้ร่วมกันได้บ้าง แต่ไม่นิยมใช้กะปির่วมกับปลาร้า ส่วนผักที่นำมาแกงนั้น คือผักพื้นเมืองต่างชนิด

การคั่ว เป็นการผัดโดยใช้น้ำมันหรือไม่ใช้ก็ได้ เครื่องปรุงแบบเดียวกับการแกง ถ้าทำในเวลาสั้นและเร็ว เรียกว่า จ้าว หรือ โซ

การจ่อ ทำคล้ายแกงแต่จะเน้นรสเปรี้ยวเป็นหลัก จะเป็นรสเปรี้ยวจากมะขาม มะเขือเทศลูกเล็ก ๆ หรือยอดส้มป่อยก็ได้ จอนี้มีทั้งจ่อหวานและจ่อเปรี้ยว ถ้าเป็นจ่อหวานจะใส่น้ำอ้อยลงไป บางคนชอบมัน ก็จะไปเอา "จ้าว" หรือ "โซ" น้ำมัน คือเอากระเทียมเจียวน้ำมันแล้วมาราดในแกง หรือเอาแกงลงไปเจียวพร้อมกับน้ำมัน ซึ่งเป็นแบบดั้งเดิม

การเจียว คล้ายต้มจืด เครื่องปรุงใช้อย่างเดียวกับแกง เว้นแต่พริก นิยมใส่ยอดผักอ่อน เช่น ผักกาดต้นอ่อน ๆ นอกจากผักแล้วยังนิยมใส่ไข่และแฮมสดด้วย คนชอบรสเผ็ดจะเผาพริกหนุ่มหรือพริกชี้หนูสดกินกับเจียวผัก

การยำ เป็นการยำผักสด โดยจะใช้ผักเพียงชนิดเดียว ส่วนใหญ่เป็นผักน้ำ เช่น เต้า (สาหร่าย) จุ่มป่า เครื่องปรุงก็มีมะเขือแจ้ ตะไคร้ หอม กระเทียม พริกสด มะแขว่งขม (มะเขือพวง) พริกชี้หนู ปลาดัม ไชลกละเอี้ยด ผสมเป็นน้ำพริก เวลากินก็ราดลงบนผัก

นอกจากแบบแรกยังมีการยำอีกอย่างใช้ผักหนึ่งหรือสองชนิดแล้วจึงนำมายำ เครื่องปรุงมีพริกแห้งเผา ข่า กระเทียม หอม เกลือ ถั่วเน่า บางท้องถิ่นใช้ปลาแห้ง หรือปลาทุบปิ้งมาคลุกเคล้ารวมด้วย

การล้าผัก คล้ายการยำวิธีแรก ต่างกันตรงการล้าใช้ผักสดหลายชนิด

การตำ รวมทั้งกระบวนการบด ไชลก และคลุกผลไม้อ่อนบางชนิด หรือผลของผักบางชนิด เช่น ขนุนอ่อนต้ม มะม่วงดิบ มะละกอ ถั่วฝักยาว หรือเนื้อบางชนิด เช่น กุ้งสด กบที่ย่างแล้ว เครื่องปรุงมีพริกแห้งเผา ข่า กระเทียม หอม และถั่วเน่า

การใส่ คือการย่ำผลไม้ เช่น มะหรวด ส้มโอ มะขามอ่อน กระท้อน เป็นต้น เครื่องปรุงที่ใช้มีพริกแห้ง เกลือ หอม กระเทียม น้ำปู และถั่วเน่า

การแฉิบ คล้ายการรบ (ปิ้ง เผา) ของภาคกลาง แต่ทางเหนือไม่ใส่กะทิ ใช้เนื้อสัตว์สับละเอียดคลุกกับพริกแกงซึ่งหนักตะไคร้ กระเทียม หอม พริก ใช้เกลือเป็นหลักไม่นิยมโขลก เครื่องปรุงให้ละเอียดมากนักเพราะถ้าโขลกละเอียดจะไม่อร่อย เมื่อคลุกเครื่องปรุงกับเนื้อแล้วห่อด้วยใบตองย่างไฟอ่อน ๆ บ้างก็ใช้อูหรือแผ่นเหล็กทับด้านบนเพื่อไม่ให้โป่งพอง อาหารประเภทแฉิบที่คนเชียงใหม่นิยมมากที่สุด คือ แฉิบอ่องออหรือแฉิบมันสมองหมู

การอ็อก ใช้วิธีรอกันหม้อด้วยใบขมิ้นก่อนใส่เนื้อกุ้ง ปลา แล้วเติมน้ำขลุกขลิกตั้งบนไฟอ่อน ๆ ทิ้งไว้ให้น้ำระเหยแห้งไป ทำแบบนี้จะทำให้เนื้อนุ่ม และไม่แห้งเหมือนแฉิบแต่ไม่นิยมใช้เนื้อสัตว์อื่น

การลาบ การหลู้ การส้า นิยมใช้เนื้อควายมากกว่าเนื้อสัตว์อื่น ทั้ง 3 อย่างมีเครื่องปรุงคล้ายกัน ต่างกันแต่กรรมวิธีการทำ ถ้าจะลาบต้องสับเนื้อให้ละเอียด ซอยเครื่องใน ปรุงรสด้วยพริกลาบ อันประกอบด้วยพริกแห้ง ตะไคร้ พริกไทย ดีปลี ภายหลังเพิ่มลูกผักชี ใบกระวาน ใบยี่ห่วย้าเข้าด้วย ส่วนเครื่องเทศที่ขาดไม่ได้เลย คือ มะแขว่น ในบางจังหวัดเช่น แพร่ น่าน ลำปาง นิยมใช้มะแหลบแทนมะแขว่น เครื่องปรุงเหล่านี้ต้องนำมาเผาไฟให้หอมเสียก่อนแล้วโขลกให้บดเก็บไว้ได้นาน พริกลาบจะดับกลิ่นคาวเนื้อได้ดี นอกจากนิยมใส่ในลาบแล้วยังเป็นเครื่องปรุงในยำเนื้อไก่และตำกุ้ง บางคนจะมีสูตรลาบพิเศษคือนำเนื้อหมูมาผสมกับเนื้อควายใส่พริกลาบปรุงรสเหมือนลาบทุกอย่างเรียกว่าลาบลอ เวลาหลู้ใช้เลือดที่ตกในค้ำในช่องท้องหมู ซึ่งเรียกกันว่า "เลือดในโครง" มาคั้นด้วยตะไคร้เพื่อดับกลิ่นคาวแล้วนำมาผสมกับเนื้อที่สับละเอียดก่อนใส่เครื่องในกระเทียมดองและพริกลาบ ถ้าเป็นหลู้เพี้ยก็เอาน้ำเพี้ยมาใส่ลาบเนื้อวัวหรือควายลงไปเพิ่มพริกลาบให้เข้มข้นกว่าปกติ

การส้า หมายถึง การซอยเนื้อเป็นชิ้น บาง ๆ แล้วนำมาคลุกเคล้ากับเครื่องปรุง คือพริกขี้หนู ตะไคร้ หอมแดง ใบสะระแหน่ หรือปรุงกับพริกลาบ แล้วบีบมะนาว ทำเสร็จแล้วนิยมกินเดี๋ยวนั้นเลย ไม่ทิ้งไว้กินนาน ๆ เหมือนการลาบ

การหมก ห่ออาหารที่คลุกเครื่องแกง แล้วนำไปกลบใต้ขี้เถ้าให้ระอุ

การย่าง การปิ้ง การอบ การทอด สามอย่างแรกนั้นมีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะเป็นการย่างหรือปิ้งเครื่องในสัตว์ ไล่จิว หมู เนื้อ ปลา คนเมืองเรียกการย่างว่า ฟิงไฟ การอบจะนิยมเอาหมูมาทำ ส่วนการทอดเพิ่งมามีทีหลัง

การนึ่ง ถ้าเป็นเนื้อจะนำมานึ่งแล้ว กินกับน้ำพริกตาแดง ห่อหนึ่งของภาคเหนือไม่ใช่กะทิเหมือนห่อหมกภาคกลาง ส่วนใหญ่นิยมทำห่อหนึ่งไก่ ห่อหนึ่งปลา ไก่นึ่งสุตรเมือง กินกับน้ำพริกข่า โดยยัดเครื่องแกงใส่ในไก่หรือปลาก่อนนำไปนึ่ง

อาหารขันโตก

คนล้านนาในอดีตมีภาชนะใส่อาหารเรียกว่า “ขันโตก” ทำจากไม้สักกลึงกลมเป็นถาด มีขาไม้ยาวประมาณ 8-10 นิ้ว ตั้งเป็นเสาค้ำอยู่รอบขันโตกมี 3 ขนาด คือ ขันโตกหลวงใช้ในคุ้มเจ้า ขันโตกยามใช้ตามบ้านคหบดี ขันโตกน้อยใช้ตามวัดหรือบ้านเรือนทั่วไป อาหารบนโตกอาจเป็น แกง 1 อย่างและน้ำพริก ผักนึ่ง หรือผักสด หากมีงานบุญประเพณีที่สำคัญ เช่น งานปอยหลวงฉลองโบสถ์วิหาร งานเข้าพรรษา ออกพรรษา งานยี่เป็งหรืองานสงกรานต์ ชาวบ้านตามหัวหมวดวัดต่าง ๆ ก็จะจัดอาหารเลี้ยงชาวบ้านอื่นที่มาร่วมทำบุญ อาหารอาจจะเพิ่มเป็นพิเศษ ได้แก่ แกงอ่อม ยำจิ้นไก่ แกงฮังเล ลาบ จิ้นปิ้ง ไล่ฮั่ว น้ำพริกหนุ่ม หรือน้ำพริกอ่อน ที่วัดจะมีขันโตกสำรองไว้เป็นจำนวนมาก

ปัจจุบันขันโตกดินเนอร์เป็นงานที่เจ้าภาพนิยมจัดเลี้ยงให้แขกต่างถิ่นที่เป็นคน “พิเศษ” สำหรับตน และมีการแสดงศิลปะแบบล้านนาต่าง ๆ เช่น ตีกลองสะบัดชัย ฟ้อนนำมาจัดแสดงให้ชมด้วย อาหารที่ใช้เลี้ยงในงานขันโตกก็ประยุกต์ให้คนต่างถิ่นรับประทานได้ง่ายขึ้นซึ่งส่วนมากก็จะทำให้มีรสค่อนข้างเผ็ดที่คนภาคกลางนิยม มักเลือกเอาน้ำพริกชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นหลัก เช่น น้ำพริกอ่อน น้ำพริกตาแดง หรือน้ำพริกหนุ่ม ผักที่แกล้มน้ำพริกก็มีทั้งผักสดและที่นึ่งแล้ว เช่น ผักกาด พักทอง มะเขือ แตง อย่างอื่นก็มี แคบหมู จิ้นปิ้ง กระจุกหมูย่าง ไล่ฮั่ว แกงฮังเล แกงอ่อม ยำจิ้นไก่ ลาบต่าง ๆ เป็นต้น

(เฟื่องฟ้า เปี้ยจำปา, 2540, หน้า 225 - 239)

การแต่งกายพื้นบ้าน

การแต่งกายของชาวล้านนา ประกอบด้วยเครื่องนุ่งและเครื่องห่ม เชื่อกันว่าเครื่องแต่งกายในสมัยราชวงศ์มังรายสืบมาจากสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน น่าจะมีความคล้ายคลึงกันในรูปแบบและความนิยม โดยใช้ผ้าฝ้ายที่ทอขึ้นเองในท้องถิ่น โดยผู้ชายล้านนาจะนิยม “สับหมึก” คือการสักยันต์ด้วยหมึกดำ เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มจะสักตั้งแต่เอวลงมาถึงเข่าหรือต่ำกว่าเข่าเล็กน้อย (หญิงสาวจะเมินชายหนุ่มที่ปล่อยสะโพกขาว เพราะถือว่าเป็นคนซื่อสัตย์) ผ้านุ่ง เรียกว่า “ผ้าต๋อย” มี 2 ขนาด คือขนาดสั้นและขนาดยาว ขนาดสั้นเรียกว่า นุ่งแบบ “เค็ดหม้าม” หรือ “เกินหม้าม” เพื่อโชว์ลายสักหมึกให้เห็นชัดเจนขนาดยาวจะนุ่งแบบโจงกระเบน สำหรับส่วนบนจะ

เปลือยอก เวลาถึงงานหรือในโอกาสพิเศษจะมีผ้าพาดเรียกว่า “ผ้าเซ็ด” เวลาหน้าหนาวจะมี “ผ้าตุ้ม” ใช้คลุมตัวทั้งชายและหญิง

การแต่งกายของหญิงไม่แตกต่างจากผู้ชายมากนัก โดยผู้หญิงจะนิยมเกล้ามวยสูง กลางศีรษะปักปิ่นหรือเสียบดอกไม้ประดับ การเปลือยอกของผู้หญิงเป็นเรื่องธรรมดาในอดีต จะมีเพียงผ้าสีอ่อนซึ่งมีวิธีใช้หลายอย่าง เช่น การพันผ้าไว้ได้ทรงอกหรือปิดอก ใช้คล้องคอปล่อยชายผ้าไว้ด้านหน้าหรือคล้องทั้งชายไปด้านหลัง ใช้ห่มเฉียงแบบสไบ เรียกว่า “สะห้วยแล้ง” หรือ “เปียงบาย” นุ่งผ้าขึ้นลายขวางยาวกรอมเท้า เรียกว่า “ขึ้นต่อตีนต่อเอว” องค์ประกอบของขึ้น มี 3 ส่วนคือ หัวขึ้น ตัวขึ้น และตีนขึ้น

ผ้าที่ชาวล้านน่านำมาทำเป็นเครื่องแต่งกายจะทอด้วยมือ ซึ่งนอกจากจะใช้ปักปิดร่างกายแล้วผ้าของล้านน่ายังเป็นสิ่งที่สื่อสารความสุนทรีย์และผู้ทอยังสอดใส่ศิลปะความงดงามของฝีมือและจิตใจ รวมทั้งวิถีชีวิตของตนเองและชุมชนตลอดจนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เข้าไปในผลงานนั้นด้วย จะพบว่าสีเส้นของผ้า การตัดเย็บวัสดุที่ใช้ทำผ้าจะมีความสอดคล้องผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติเป็นอย่างมาก

ต่อมาในสมัยรัชการที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรีได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็น มณฑลพายัพ อิทธิพลการแต่งกายแบบกรุงเทพและต่างประเทศได้แพร่หลายเข้ามาในเชียงใหม่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมการสวมเสื้อและกางเกงตามแบบไทยใหญ่หรือตามแบบจีน โดยลักษณะ กางเกงเป็นกางเกงเป๋ายาว ทรงหลวม แบบเดียวกับกางเกงจีน ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีตุ่น หรือ สีหม้อห้อม มีขนาดสั้นครึ่งหน้าแข้งและยาวถึงข้อเท้า เรียกว่า “เตี๋ยวสะดอ” ประมาณสมัย รัชกาล ที่ 6 การแต่งกายเริ่มนิยมนุ่งกางเกงแพรจีนสีต่าง ๆ สวมเสื้อ “มิสสะกี้” เป็นเสื้อคอกลมตัดเย็บด้วยผ้ามีสลิน หรือผ้าปาน ผ้าครึ่งอก ติดกระดุม ต่อแขนต่ำ มีกระเป๋าคอ ปะด้านหน้าหรือด้านข้างลำตัว ส่วนเสื้อผู้หญิงจะเป็นเสื้อคอกลมผ้าฝ้ายสีขาว ตัวหลวม แขนกระบอกต่อต่ำ ผ่าอกตลอด ผูกเชือกหรือติดมะตอมแต่็บ (กระดุมแป็บ) มีกระเป๋าสองข้างหรือเป็นเสื้อผ่าครึ่งอกติดกระดุม 2 เม็ด เสื้ออีกลักษณะหนึ่งเป็นเสื้อรัดรูป เหวลอย แขนสามส่วน คอกลม ผ่าหน้าตลอด ผูกเชือกหรือติดกระดุมแบบจีน นอกจากนี้ยังมีเสื้อลำลองแบบเย็บห้าตะเข็บ ไม่มีแขน สำหรับ ผู้ใหญ่หรือเด็ก หรือหญิงสาวจะเป็น “เสื้อบ่าห้อย” เป็นเสื้อตัวหลวม มีสายหรือแถบผ้าคล้องไหล่

ปัจจุบันชาวเชียงใหม่ได้มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นเมืองขึ้น ซึ่งมีหลายรูปแบบตามเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านนาในอดีต เป็นการประยุกต์รูปแบบของเสื้อผ้าในยุคดั้งเดิมมาแต่ง โดยพยายามรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ไว้ ดังนั้นจึงได้มีการพิจารณาให้ความเป็นชอบในรูปแบบการแต่งกายพื้นเมืองเชียงใหม่ โดยคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่เมื่อปีพุทธศักราช 2534 มีรายละเอียดดังนี้ คือ

เครื่องแต่งกายหญิง กำหนดไว้ 4 แบบ คือ

แบบที่ 1 เสื้อคอกลม แขนกระบอก ต่อแขนต่ำ ผ่าอกตลอด ผูกเชือกหรือติดมะต๋อมแต่็บ มีกระเป๋าสองข้าง ส่วนผ้าถุงจะเป็นผ้าชิ้นลายขวางต่อดิ้น ต่อเอวสี่ตำ เฉพาะช่วงเอวจะต่อด้วยผ้าฝ้ายขาวอีกประมาณฝ่ามือ ปัจจุบันจะเป็นชิ้นตีนรวด คือจะทำทั้งเชิงเอวครั้งเดียวกันไม่มีการเย็บต่อเหมือนที่ผ่านมา และเชิงจะมีลวดลายสลับสีอีกด้วย

แบบที่ 2 เสื้อหญิงแบบคอกลม ตัวหลวม แขนกระบอกต่อแขนต่ำ ผ่าครึ่งอกติดมะต๋อมแต่็บ (กระดุมแป๊ป)

แบบที่ 3 เสื้อหญิงแบบคอกลม ตัวหลวม เข้ารูปเล็กน้อย จับเกล็ดเอวด้านหน้าและหลังข้างละเกล็ด ผ่าอกตลอด ติดกระดุมอัดแขนเสื้อเป็นแขนกระบอกสั้นหรือยาวแต่การต่อแขนจะต่อโดยการตัดเว้าตรงปุมไหล่แบบเสื้อปัจจุบัน

แบบที่ 4 เสื้อคอกลมมีระบายตรงسابเสื้อ ปลายแขนและชายนิยมใช้ผ้าปานขาวหรือแพรสี ส่วนเสื้อชั้นในจะเป็นเสื้อคอกระเช้า

เครื่องแต่งกายชาย กำหนดไว้ 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 เสื้อคอกลม แขนสั้นหรือแขนยาว ผ่าหน้าตลอด ผูกเชือก มีกระเป๋าสองข้าง สีของผ้าเป็นสีขาวตุ่นของใยฝ้าย หรือสีแบบย้อมคราม หรือ “หม้อห้อม”

แบบที่ 2 เสื้อคอกลมผ่าครึ่งอก ติดมะต๋อมหอยสองเม็ดมีกระเป๋าสองหรือไม่มีก็ได้ ส่วนกางเกงชาย จะมีรูปแบบคล้ายกางเกงจีน มีทั้งขาสั้น (ครึ่งหน้าแข้ง) และขายาวถึงข้อเท้า เรียกว่า “เตี่ยวสะดอ” ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือ

(สำนักงานศึกษาธิการเชียงใหม่, 2537, หน้า 9-11)

ความหมายของบทบาท

งามพิศ สัตย์สงวน (2540, หน้า 73) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) ซึ่งเป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้ เช่น ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นพ่อจะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อ เช่น เลี้ยงดูลูกส่งเสียให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอนให้ความรักความเอ็นดูอื่น ๆ เป็นต้น ตำแหน่งอื่น ๆ ก็เช่นกัน เป็นครู อาจารย์ เสมียน ภารโรง ก็มีบทบาทที่คาดหวังจะต้องทำในฐานะครองตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้

จำนง อภิวัดฉนลลลลล (2540, หน้า 36) ได้กล่าวถึงบทบาทไว้ว่าตามปกติเมื่อบุคคลมีสถานภาพย่อมเป็นที่คาดหวังจากบุคคลอื่น ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ควบคู่กับสถานภาพนั้น การที่บุคคลกระทำภาระหน้าที่ตามสถานภาพของนั้นเรียกว่าบทบาท (Role) บทบาทจึงเป็นสิ่งควบคู่กับสถานภาพ ส่วนบทบาทเป็นการกระทำที่เห็นได้เป็นการกระทำของบุคคลผู้มีสถานภาพเหมือนกันย่อมมีการแสดงบทบาทเป็นแบบเดียวกันตามบรรทัดฐานที่กำหนดให้แต่การแสดงบทบาทของบุคคลต่าง ๆ แม้มีสถานภาพเดียวกันย่อมมีลักษณะแตกต่างกันบ้าง

มงคล หวังสุขใจ (2542, หน้า 79) ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทว่าคือ หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอันสอดคล้องกับสถานภาพ บทบาทเป็นการกระทำของบุคคลแต่เป็นการกระทำอย่างไรสำหรับบุคคลนั้นๆ เป็นสถานภาพควรปฏิบัติอย่างไรในสถานภาพนั้นๆ

ประสาธ สุธเกษม (2542, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่าในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยมีกระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบอย่างและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึดถือเพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทตนซึ่งจะแสดงบทบาทหรือการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

จากการศึกษาถึงความหมายของบทบาทพอสรุปได้ว่า บทบาทหมายถึงการปฏิบัติตนของบุคคลที่ทำตามหน้าที่หรือเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสถานภาพนั้น ๆ ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของผู้อื่นและตนเองที่ได้ปฏิบัติตามความเป็นจริง ซึ่งบทบาทถือว่าเป็นหน้าที่ที่เราต้องกระทำอีกด้วย

บทบาทของครูในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน

ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านให้คงอยู่ตลอดไป ครูมีบทบาทสำคัญมากอีกผู้หนึ่ง เพราะครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนและเป็นผู้จัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับนักเรียนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนสามารถสร้างค่านิยมและทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านได้ โดยเฉพาะครูสังคมศึกษาเพราะว่าเนื้อหาวิชาล้วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและมีบทบาทโดยตรงในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังที่ อารณีย์ สุขพัยค์ษ์ (2529, หน้า 45 – 49) ได้กล่าวถึงบทบาทครูสังคมศึกษากับการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นพอสรุปได้ดังนี้

1. เราต้องสอนให้นักเรียนเห็นว่าศิลปวัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าและสำคัญต่อชีวิตและประเทศชาติอย่างไรบ้างเสียก่อน โดยอาจจะชี้ให้เห็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์
2. ชี้แนะนักเรียนได้ทราบเหตุผลว่า เราอนุรักษ์หรือสืบทอดและส่งเสริมวัฒนธรรมกันไปทำไม
3. มีวิธีการอนุรักษ์หรือสืบทอด และส่งเสริมวัฒนธรรมกันอย่างไร ซึ่งโดยปกติแล้ว ก่อนที่จะดำเนินการขั้นนี้เราต้องสอนให้นักเรียน หรือเยาวชนของชาติได้รู้ก่อนว่าวัฒนธรรมคืออะไร และมีพื้นฐานอย่างไร

สุวรรณา ฤทธิมนตรี (2535, หน้า 39) ได้กล่าวถึงบทบาทครูสังคมศึกษาในการจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. ต้องสอนให้นักเรียนเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. ต้องชี้ให้เห็นว่าเราเสริมสร้างและสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นไปเพื่ออะไร
3. เราจะมีวิธีการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร

สุทธิธิ์ ชูชาติ (2539, หน้า 122 – 124) ได้กล่าวถึงบทบาทครูกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมเพื่อเป็นแนวทางให้ครูสังคมศึกษาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษา ค้นคว้า วิจัยเกี่ยวกับเรื่องในท้องถิ่น เพราะครูเป็นนักวิชาการของชุมชนตามสาขาวิชาซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนในฐานะของครูสังคมศึกษา ครูศิลปะ หรือครูภาษาไทย ควรสนใจและศึกษาเจาะลึกในเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะอยู่ใกล้ชิดและมีความรู้ ซึ่งประชาชนยินดีให้ความร่วมมือในการศึกษาค้นคว้า เมื่อศึกษาค้นคว้าแล้วก็เผยแพร่ผลงานให้มวลชนทราบเพื่อศึกษาไว้เป็นแบบอย่าง
2. การปลูกฝังนักเรียนให้เห็นความสำคัญและการยอมรับในวัฒนธรรมไทย ครูควรเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ยกย่องปลูกฝังให้นักเรียนเห็นคุณค่าเกิดความภาคภูมิใจและอนุรักษ์ไว้
3. การเข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีท้องถิ่น เมื่อท้องถิ่นมีการจัดงานประเพณีตามเทศกาลต่าง ๆ ครูควรนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมในพิธีกรรมทางศาสนาเพียงอย่างเดียวบางครั้งก็ทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย โรงเรียนควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนเข้าร่วมในงานประเพณีที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน
4. การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมซึ่งสูญสลาย ในฐานะที่ครูเป็นผู้สนใจค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ครูย่อมทราบว่าในชุมชนมีประเพณีหรือศิลปะอะไรซึ่งมีคุณค่าและควรอนุรักษ์ไว้ ครูควรนำวิชาการดังกล่าวถ่ายทอดให้แก่นักเรียนโดยการใช้วิทยากรในชุมชน และในด้านประเพณีวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน หมู่บ้านบางหมู่บ้านในภาคเหนือ ชาวบ้านเคยเป็น

พ่อค้าวัวต่างนำวัวไปค้าขายต่างเมือง แต่ปัจจุบันได้หมดสิ้นไปแล้ว ครูควรสร้างรูปจำลองของวัวต่าง ๆ และ วิธีการค้าขายด้วยวัวต่าง ๆ ไว้เพื่อนักเรียนรุ่นหลังได้ศึกษาและเข้าใจในประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านของตนเองด้วย

5. ต่อต้านการขายและทำลายศิลปปะทังถิ่น ในปัจจุบันของเก่าได้กลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง โบราณสถานโบราณวัตถุได้ถูกขุดค้นและแปรสภาพเป็นสินค้า บางครั้งพ่อค้าอาจซื้อหาชิ้นส่วนของวิหารเก่าจากวัดเพื่อนำไปจำหน่าย สิ่งเหล่านี้ครูควรมีบทบาทในการต่อต้านบ้างอย่างน้อยก็ อบรมนักเรียนให้เห็นคุณค่าของโบราณสถานและโบราณวัตถุดังกล่าวมาแล้วหรือชี้แจงกับชาวบ้านและพระสงฆ์ให้เข้าใจแต่ควรใช้วิธีการที่นุ่มนวล

6. ต่อต้านการขายตัวและค่านิยมที่เลวที่เข้าไปในหมู่บ้านทางภาคเหนือบางจังหวัด แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่พ่อแม่นิยมขายลูกสาวไปเป็นโสเภณี หรือหญิงบริการเพราะเห็นแก่เงินและความหรูหราทางวัตถุ เพราะได้เห็นแบบอย่างจากเพื่อนบ้านว่าถ้าลูกสาวเป็นโสเภณีแล้วช่วยเศรษฐกิจทางบ้านได้มากกว่าประกอบอาชีพอย่างอื่น ครูเป็นจำนวนมากพยายามต่อต้านเรื่องนี้ถึงแม้ว่ามีอุปสรรคและปัญหานานานับประการ ทั้งนี้เพราะผู้ปกครองมองเห็นเงินตรามากกว่าจิตสำนึกของพ่อแม่ที่ดี อย่างไรก็ตามเมื่อการขายลูกสาวเป็นโสเภณีเป็นสิ่งชั่วร้ายต่อตนเองและสังคมก็ควรต่อต้านระบบนี้ให้หมดสิ้นไป

7. การปลูกฝังวัฒนธรรมด้านการเมือง ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประชาธิปไตยประกอบด้วย 3 ประการ คือ อุดมการณ์ หรือแนวความคิดที่คนส่วนใหญ่ยอมรับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตหรือการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย เช่น รู้จักเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รู้จักวางแผนร่วมมือแบ่งงานมีความรับผิดชอบในการทำงาน และใช้วิธีการแห่งปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอาจขัดแย้งกับวัฒนธรรมดั้งเดิมในระบบการปกครองแบบเก่า แต่ก็ยังเป็นบทบาทของครูซึ่งต้องปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ให้สอดคล้องกับรูปแบบของการปกครอง เพราะสถาบันการศึกษา คือสถาบันที่เตรียมคนออกมารับใช้สังคมในอนาคต

บทบาทของครูสังคมศึกษาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้แก่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การถ่ายทอด การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยครูต้องทำตัวให้เป็นแบบอย่างให้กับนักเรียน ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ครูต้องทำให้นักเรียนรู้ถึงความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านและการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยที่สำคัญในการจัดกิจกรรมครูต้องให้มีการปฏิบัติจริงด้วย

บทบาทของครูกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านภายในโรงเรียน

บทบาทของการศึกษาในด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านมีความสำคัญอย่างยิ่ง สถาบันการศึกษาในประเทศไทยได้ระบุบทบาทของบุคคลากรในเรื่องการถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้ อย่างชัดเจนโรงเรียนและสถาบันหลายแห่งได้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียน นักศึกษา ผู้ปกครอง และสาธารณชนไว้หลายรูปแบบเป็นต้นว่า การจัดละคร การจัดนิทรรศการ การเก็บ ข้อมูลวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนการแสดงระหว่างจังหวัด ระหว่างภาค การท่องเที่ยวเข้าชมสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (เฉลี่ยว มณีเลิศ, 2529, หน้า 31) สำหรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในโรงเรียนขึ้นอยู่กับครูในโรงเรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนควรทำการศึกษาและทำความเข้าใจในวัฒนธรรมอย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อให้การถ่ายทอด มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น บทบาทและวิธีการของครูในการถ่ายทอดวัฒนธรรมมีอยู่หลายประการ ดังเช่นข้อเสนอแนะของบุคคล ต่าง ๆ เหล่านี้คือ มานิตย์ ประชิตโรมรัน (2524, หน้า 71-73) ได้ กล่าวว่า การปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรมของในจิตใจของเยาวชนต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย ซึ่งต้องกระทำโดยสม่ำเสมอ ข้อสำคัญทุกคนต้องถือเอาตนเองเป็นจุดเริ่มต้น โดยการศึกษา แบบอย่างของวัฒนธรรมอันดีงามไว้เป็นตัวอย่างที่พึงปฏิบัติและส่งเสริมปลูกฝังให้แก่เยาวชน โดยสามารถกระทำเป็นขั้นตอนได้ดังนี้คือ

1. ชักสิ่งเสื่อมโทรม
2. ป้องกันมิให้เกิดสิ่งเสื่อมโทรม
3. สร้างความดีตามแบบวัฒนธรรม
4. รักษาความดีที่สร้างขึ้น

สิทธิชัย ธาดานิติ (2529, หน้า 103 - 106) ได้เสนอแนะวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม พื้นบ้านภายในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. ในวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม โดยนอกจากการให้ความรู้ทางทฤษฎีแล้ว จะต้องให้เด็กกระทำและปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งบางครั้งให้นักเรียนออกไปศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมในชุมชนแล้วนำมาจดบันทึกไว้
2. การจัดการเรียนการสอน ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เห็นและสัมผัสกับวัฒนธรรม ตลอดจนได้ร่วมกิจกรรมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม
3. ครูจะต้องเข้าใจเด็กและลงไปคลุกคลีกับกิจกรรมที่เด็กจัดขึ้น เพื่อสร้างความเชื่อถือศรัทธาและความสนิทสนม อันจะช่วยให้ครูสามารถแนะนำและโน้มน้าวให้เด็กหันมาสนใจใน กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ครูพิจารณาว่าดีแล้ว

4. ในการเรียนการสอนวิชาใดก็ตาม ครูผู้สอนจะต้องร่วมกันส่งเสริมและถ่ายทอด วัฒนธรรมด้วยกันทุกคน

5. ครูผู้สอนซึ่งมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมจำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีค่านิยมและ ทศนคติที่ดีและเหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย

6. สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม โดย ให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชน ได้มีส่วนร่วมด้วย เพื่อตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทย เช่น การจัดนิทรรศการและงานประเพณีต่าง ๆ

7. มีการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยวัฒนธรรมไทย เพื่อทราบแก่นสารเนื้อหาของ วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ แล้วนำมาสั่งสอน อบรมแก่นักเรียนและประชาชนในห้องถิ่น

อัจฉรา ทองพลาย (2530, หน้า 100-102) กล่าวถึงบทบาทของครูในการถ่ายทอด วัฒนธรรมพื้นบ้านว่ามีวิธีการต่าง ๆ กัน ได้แก่ การปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น เข้าชมกิจกรรม การละเล่นพื้นบ้านที่จัดขึ้นในงานเทศกาลต่าง ๆ และนำหัตถกรรมพื้นบ้านมาใช้ในชีวิตประจำวัน หรือโดยการนำการละเล่นมาร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนและการจัด กิจกรรมเสริมหลักสูตร สำหรับวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านมีหลายวิธี ซึ่งในแต่ละวิธีครู สามารถที่จะเลือกปฏิบัติได้ดังนี้

1. ศึกษาเรื่องของวัฒนธรรมให้เข้าใจ วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ที่สำคัญของสมาชิกในแต่ละสังคม ช่วยควบคุมความประพฤติและให้การศึกษาแก่ประชาชน ทำให้สังคมมีความมั่นคงยิ่งขึ้นและยังช่วยพัฒนา เศรษฐกิจของสังคมด้วย ดังนั้นครูจึงควรศึกษา หาความรู้เกี่ยวกับแก่นสารของวัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งด้านประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน และ หัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อนำมาถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของนักเรียน แต่เนื่องจาก วัฒนธรรมพื้นบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ของสังคม ดังนั้นครูควรจะศึกษาถึง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและรูปแบบที่วัฒนธรรมควรจะเปลี่ยนแปลงไปเพื่อเป็นแนวทางในการ อนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เจริญก้าวหน้าและคงอยู่กับสังคมตลอดไป การศึกษา หาความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านของครูนั้นควรเป็นไปด้วยความรอบคอบและถูกต้องตามหลัก วิชาการที่ศึกษามาจากหลักสูตรของครูและการอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งหน่วยงาน ต่าง ๆ จัดขึ้น แหล่งความรู้ด้านวัฒนธรรมที่ครูสามารถศึกษาหาความรู้ได้นั้นมีทั้งจากห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ รวมทั้งจากการเข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่นและจากการเยี่ยมชม ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านด้วย

2. ความศรัทธาต่อวิชาชีพรู้ การที่ครูมีความศรัทธาต่อวิชาชีพรู้ ทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจ และตั้งใจปฏิบัติงานตามหน้าที่ของครูได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งหน้าที่ประการหนึ่งของครูคือการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่น ยนต์ ชุ่มจิต (2526, หน้า 108-109) กล่าวว่าผู้เป็นครูต้องเป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไว้ ซึ่งการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของครู ทำได้ 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

2.1 การปฏิบัติตามวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยอย่างถูกต้องเหมาะสม

2.2 การอบรมสั่งสอนนักเรียนให้เข้าใจในวัฒนธรรมและประเพณีของไทยอย่างถูกต้อง และในขณะเดียวกันควรพยายามส่งเสริมกระตุ้นให้นักเรียนทุกคนได้นำไปปฏิบัติ

3. รู้แนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างชัดเจน ด้วยเหตุที่ครูเป็นข้าราชการจึงต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังนั้นครูควรจะต้องติดตามแนวนโยบายของคณะรัฐมนตรีและนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการอยู่เสมอ เพื่อศึกษาแนวทางถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านให้แก่ นักเรียนได้ตรงตามที่รัฐกำหนดไว้

4. รู้วิธีในการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้านมีวิธีการถ่ายทอดได้หลายวิธี ครูควรเลือกวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียน วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ครูสามารถนำมาใช้และดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี เช่น

4.1 การนำภาพและวัสดุของจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านมาใช้ประกอบการเรียนการสอน

4.2 ฉายภาพยนตร์ สไลด์ फिल्मสตริปที่บันทึกภาพศิลปะและวัฒนธรรมไทยมาฉายให้นักเรียนชมในชั่วโมงเรียนหรือในงานนิทรรศการที่จัดขึ้นในโรงเรียน

4.3 จัดนิทรรศการและแผ่นป้ายนิเทศเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นในโรงเรียนเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีต่าง ๆ

4.4 จัดให้นักเรียนไปทัศนศึกษาเพื่อชมงานเทศกาล งานประเพณี และงานหัตถกรรมพื้นบ้านในท้องถิ่น

4.5 จัดหาหนังสือ วารสาร และสิ่งตีพิมพ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ในห้องสมุดของโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนและผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้า

4.6 จัดทำรายการเสียงตามสายในเวลาพักกลางวัน

4.7 จัดอภิปรายและโต้วาทีเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน

4.8 จัดตั้งชุมนุมหรือศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมขึ้นในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมมากขึ้น

4.9 เชิญผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านมาเป็นวิทยากรบรรยายความรู้ให้นักเรียน

ชิต แก้วเพ็ง (2533, หน้า 26-27) ได้ให้แนวทางว่า ครูมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมให้นักเรียน การถ่ายทอดวัฒนธรรมของครูกระทำได้ 3 วิธีคือ

1. การสั่งสอน ครูจะเป็นผู้ให้ความรู้แก่เด็กอย่างมีหลักการ ซึ่งพฤติกรรมที่เด็กยอมรับนำมาปฏิบัติในสังคม ส่วนหนึ่งได้จากการอบรมฝึกฝนของครูทางด้านศิลปขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรม

2. การให้การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง วิธีสอนในเรื่องนี้ สุมน อมรวิวัฒน์ (2531, หน้า 74) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า "ต้องจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้สัมผัสและเข้าถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นและขยายวงกว้างออกไป จนผู้เรียนเกิดความตระหนักว่าประเทศชาติบ้านเมืองของเราในช่วงมีสิ่งดั่งมล้ำค่าที่ต้องดำรงรักษาไว้อย่างจริงจัง"

3. การปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง การทำตนเป็นแบบอย่างของครูเป็นสิ่งสำคัญที่ครูพึงปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธาซาบซึ้งนำไปปฏิบัติ การที่ครูสอนอย่างหนึ่งกลับทำอีกอย่างหนึ่งย่อมไม่เกิดผลดีต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรม

สมใจ ทองเรือน (2538, หน้า 6) ได้กล่าวไว้ว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมหมายถึง การนำวัฒนธรรมที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วไปใช้ในกระบวนการให้การศึกษาอันส่งผลให้สมาชิกในสังคมเกิดความเข้าใจตระหนักในคุณค่าและนำไปปฏิบัติ อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย โดยมีกิจกรรมหลักที่พึงปฏิบัติดังนี้

1. ศึกษาและกำหนดเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรแก่การถ่ายทอด
2. การพัฒนาสื่อและวิธีการถ่ายทอดให้สอดคล้องเหมาะสม
3. การรณรงค์ให้เกิดความตระหนักและความร่วมมือในการถ่ายทอด
4. การสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการถ่ายทอดวัฒนธรรม
5. การฝึกอบรมครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
6. ยกย่อง เชิดชูบุคคลและหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จในการจัดงานวัฒนธรรม
7. ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมกิจกรรมวัฒนธรรม
8. ติดตามและประเมินผล

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียน บุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งคือครูนั่นเอง และวิธีการเผยแพร่วัฒนธรรมนั้นสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

1. ครูต้องมีความรู้ ความเข้าใจในแก่นแท้ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน
2. ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นครูควรใช้วิธีการหลาย ๆ วิธี
3. ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่นักเรียน
4. ครูต้องรู้แนวทางในการส่งเสริมและถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างชัดเจน
5. สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยให้นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อัจฉรา ทองพลาย (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในด้านประเพณี การละเล่นพื้นบ้านและหัตถกรรมพื้นบ้านที่สามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านแก่นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา และศึกษาบทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านให้นักเรียนด้านประเพณีการละเล่นพื้นบ้านและหัตถกรรมพื้นบ้าน ตัวอย่างประชากรเป็นครูและนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 จาก 18 แห่ง จำนวน 361 คน และ 570 คน ตามลำดับ ผลการวิจัยสรุปได้ว่าในพื้นที่เขตการศึกษา 6 มีวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านประเพณีและหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านใน โรงเรียนได้มาก ส่วนการละเล่นพื้นบ้านส่วนใหญ่ไม่เป็นที่นิยมของประชาชนในปัจจุบัน ดังนั้นถ้าจะนำการละเล่นพื้นบ้านมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะต้องดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบันเสียก่อน ครูควรมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านประเพณีการละเล่นพื้นบ้าน และหัตถกรรมพื้นบ้าน ด้วยการศึกษานุรักษ์ และถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านแก่นักเรียน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูควรใช้อุปกรณ์เกี่ยวกับประเพณีการละเล่นพื้นบ้านและหัตถกรรมพื้นบ้านมาประกอบการเรียนการสอน และศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชน และเยี่ยมชมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน แล้วบันทึกความรู้เหล่านั้นไว้เพื่อประโยชน์ด้านการศึกษา

วิจิต ลือพีช (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาบทบาทของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดปราจีนบุรี ที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาบทบาทของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดปราจีนบุรีที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนชุมชนและทางวิชาการ 2. เปรียบเทียบบทบาทของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดปราจีนบุรี ที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยจำแนกตามประสบการณ์การสอนและคุณวุฒิทางการศึกษา 3. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยพร้อมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใน จังหวัดปราจีนบุรี ประจำปีการศึกษา 2530 จำนวน 32 โรงเรียน จำนวน 102 คน เครื่องมือที่ใช้ในเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบแบบมาตราส่วนประมาณค่า และแบบปลายเปิด ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ส่วนบทบาทของครูสังคมศึกษาทางด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่จัดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติมากกว่าการให้ความรู้ทางทฤษฎี กิจกรรมที่ปฏิบัติปานกลางคือ การศึกษา หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม กิจกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยคือการเข้าร่วมประชุมกับครูในหมวดวิชาสังคมศึกษาและหมวดวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาหาแนวทางสอดแทรก เนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยลงไปในรายวิชาต่าง ๆ ในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนนั้นพบว่า กิจกรรมที่ครูสังคมศึกษาปฏิบัติในระดับมาก คือ การร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนเพื่อให้มีการฟื้นฟูประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่น กิจกรรมที่ปฏิบัติในระดับปานกลาง คือ การประสานงานและขอความร่วมมือจากสถาบันทางศาสนาที่ตั้งอยู่ในชุมชนเพื่อให้เผยแพร่ความรู้หลักธรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งามแก่ประชาชน กิจกรรมที่ปฏิบัติในระดับน้อยคือ การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเพื่อจัดให้มีการฝึกอบรมศิลปการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน ส่วนกิจกรรมที่ปฏิบัติน้อยที่สุดจนแทบไม่ได้ปฏิบัติเลยได้แก่ การแนะนำและส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูการจัดทำศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นรวมทั้งการติดต่อหาตลาดจำหน่าย ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการครูสังคมศึกษาปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด กิจกรรมที่ปฏิบัติในระดับปานกลางคือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างการฝึกอบรมทางด้านวัฒนธรรมไทย กิจกรรมที่ปฏิบัติในระดับน้อยคือ การรวบรวมประเพณี นิทาน เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ ในท้องถิ่นไว้ศึกษาและเผยแพร่ ส่วนกิจกรรมที่ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด คือการรวบรวมโบราณวัตถุและวัสดุสำคัญทางวัฒนธรรมไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อให้ให้นักเรียนและผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสค้นคว้าศึกษา และบทบาทของครูสังคมศึกษาที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

จำแนกตามประสบการณ์การสอนและคุณวุฒิทางการศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนของปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของครูสังคมหรือศึกษา คือ ขาดการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ขาดบุคลากรและงบประมาณและครูสังคมศึกษาไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

ชิต แก้วเพ็ง (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดพิษณุโลกในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 355 คน และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 93 คน ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของโรงเรียนที่กระทำมากที่สุดในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูเป็นแบบอย่างที่ดีพร้อมทั้งชักชวนให้นักเรียนปฏิบัติตาม พานักเรียนไปบูรณะทำความสะอาดโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัด และการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนจัดขึ้น ครูส่วนใหญ่ นำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสอนสอดแทรกในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับบทบาทผู้บริหารส่วนใหญ่ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นใช้วิธีการศึกษาและรวบรวมวัฒนธรรมพื้นบ้านจากเอกสาร ส่วนการเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านแก่นักเรียนและประชาชนผู้บริหารใช้วิธีเสนอแนะให้ครูผู้สอนนำความรู้เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสอนสอดแทรกในมวลประสบการณ์ต่าง ๆ และจัดตั้งกลุ่มสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นภายในโรงเรียนและเชิญชวนประชาชนที่สนใจมารวมกลุ่ม

สุวรรณ ฤทธิมนตรี (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยของครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 3” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 3 ทางด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูสังคมศึกษา จำนวน 325 คน ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ปรากฏว่าครูสังคมศึกษาปฏิบัติมากในด้านต่อไปนี้เป็นคือ การกำหนดวัตถุประสงค์ การจัดเนื้อหาวิชา การวัดและประเมินผล แต่ด้านที่ครูสังคมศึกษาปฏิบัติน้อย คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สภาพการจัดการเรียน การสอนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปรากฏว่าครูสังคมศึกษาปฏิบัติมากในด้านต่อไปนี้เป็นคือ การกำหนด

วัตถุประสงค์ การวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผล แต่ด้านที่ครูสังคมนศึกษาปฏิบัติบ่อยคือ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนปรากฏว่าด้านที่เป็นปัญหามากของครูสังคมนศึกษาคือการกำหนดวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล แต่ด้านที่เป็นปัญหาน้อยของครูสังคมนศึกษา คือ การสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในเนื้อหาวิชาสังคมนศึกษา ปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปรากฏว่าด้านที่เป็นปัญหามากของครูสังคมนศึกษา คือ การวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผล แต่ด้านที่เป็นปัญหาน้อยของครูสังคมนศึกษาคือ การกำหนดวัตถุประสงค์

วิรุทธิ์ สุขไมตรี (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดนครสวรรค์” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูผู้สอนวิชาสังคมนศึกษาในสถานศึกษาดังกล่าวข้างต้น จำนวน 200 คน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนมากเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่าควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ศึกษา และรวมงานประเพณีต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น เช่นการหล่อเทียนพรรษา, ลอยกระทง เป็นต้น ควรให้มีการฝึกทักษะทางด้านมารยาทไทยและการปฏิบัติตัวในสังคมของนักเรียนตามโอกาสที่สมควรด้านค้นคว้าหาความรู้ทางด้านวัฒนธรรมพบว่า ส่วนมากเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่าครูสังคมนศึกษาควรส่งเสริมและรวบรวมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะประเพณีทางศาสนา, ประเพณีของชุมชน, การละเล่นพื้นบ้าน, ศิลปหัตถกรรม และการประกอบอาชีพ ควรศึกษาจากเอกสารแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุและความรู้ในชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ส่วนด้านการร่วมกิจกรรมของชุมชนพบว่าส่วนมากเห็นด้วยในระดับมากกว่าโรงเรียนควรร่วมมือกับหน่วยงานทางราชการและเอกชนเพื่อจัดให้มีการฝึกอบรมทางด้านวัฒนธรรมไทยแก่ประชาชนในท้องถิ่น ควรให้คำปรึกษาถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตและขนบธรรมเนียมที่ถูกต้องแก่ประชาชน และด้านการร่วมกิจกรรมวิชาการเชิงวัฒนธรรม พบว่า ส่วนมากเห็นด้วยในระดับมากกว่าควรศึกษาค้นคว้าและเขียนบทความทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เผยแพร่สู่สาธารณชนอย่างสม่ำเสมอ

อมรพันธ์ เชื้อนรอบเขต (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการปลูกฝังวัฒนธรรมล้านนาให้กับนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการปลูกฝังวัฒนธรรมล้านนาให้กับนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ และผลที่นักเรียนได้รับจากการปลูกฝังวัฒนธรรมล้านนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยครูผู้สอนระดับก่อนประถมศึกษา จำนวน 41 คน และนักเรียนชั้นอนุบาล 2 จำนวน 33 คน จากโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวน 11 โรงเรียน ในปีการศึกษา 2541 การรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกตครูและนักเรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังวัฒนธรรมล้านนา การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่ามัชฌิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ครูผู้สอนระดับก่อนประถมศึกษาส่วนใหญ่ได้ปลูกฝังวัฒนธรรมล้านนาให้กับนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษาเกี่ยวกับภาษาล้านนา การเล่นพื้นบ้าน การแต่งกาย ดนตรี อาหารการกิน ประเพณีค่านิยม (วิถีชาวบ้าน) ศิลปะ โบราณสถานและวัตถุ และนิทานพื้นบ้าน และในส่วนตัวิธีการหรือแนวทางปฏิบัติในการสอนการปลูกฝังวัฒนธรรมล้านนา ครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้วิธีการสนทนา การบรรยายประกอบรูปภาพ การชมการแต่งกายจริง การชมการแสดงดนตรี การดูรูปภาพ การแสดงบทบาทสมมติ การเล่าประสบการณ์ของตนเอง การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ การทัศนศึกษาสถานที่สำคัญ และให้นักเรียนเล่าเรื่องที่ได้รับฟังมา ซึ่งผลที่นักเรียนได้รับการปลูกฝังวัฒนธรรมล้านนาจากครูผู้สอนแล้ว ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาในด้านการพูด(อู้)คำเมือง การเล่นมอญซ่อนผ้า เสื้อผ้าที่ทำจากผ้าฝ้าย ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน การรับประทานอาหารประเภทขนมจีนน้ำเงี้ยว ประเพณีปีใหม่เมือง การนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ การทำร่ม วัดที่สำคัญ และประวัติของครูบาศรีวิชัย